

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ЕКОНОМІЧНОЮ
КОНКУРЕНЦІЄЮ**

студентки 2 курсу, 4 м групи,
спеціальності 081 «Право»,
спеціалізації
«Комерційне право»

Сікори Мар'яни Юріївни

Науковий керівник
к.ю.н., доц.

Сагайдак Юлія Вікторівна

Гарант освітньої програми
д.ю.н., доцент

Гончаренко Олена Миколаївна

Київ-2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ЕКОНОМІЧНОЮ КОНКУРЕНЦІЄЮ	
1.1. Поняття та історія становлення державного контролю.....	7
1.2. Основні засади здійснення державного контролю за економічною конкуренцією.....	15
1.3. Правові основи діяльності органів Антимонопольного комітету України щодо економічної конкуренції.....	20
РОЗДІЛ 2. ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ	
2.1. Зловживання монопольним (домінуючим) становищем.....	27
2.2. Антиконтурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання.....	33
2.3. Недобросовісна конкуренція як вид антиконтурентної поведінки.....	42
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ	
3.1. Досвід провідних іноземних держав щодо реалізації контролю за економічною конкуренцією.	51
3.2. Узагальнення практики застосування судами та іншими органами влади законодавства про економічну конкуренцію.....	56
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70

ВСТУП

Актуальність теми випускої кваліфікаційної роботи. У зв'язку з активним впровадженням ринкових реформ, роздержавленням та приватизацією, наявністю різноманітних недержавних форм підприємництва (приватних, колективних тощо), появи і розвитку конкуренції на ринку України між вітчизняними та зарубіжними товаровиробниками виникла об'єктивна необхідність щодо визначення правових засад державного контролю за економічною конкуренцією.

Адже, законодавство про захист економічної конкуренції є однією з наймолодших галузей господарського права України. Законодавець створив широку нормативно-правову базу, де закріпив правові засади державної політики обмеження і запобігання монополізму, недопущення недобросовісної конкуренції та здійснення державного контролю за економічною конкуренцією.

Однак, щороку суб'єкти господарювання у своїх корисних цілях знаходять лазівки задля отримання тої чи іншої економічної вигоди недобросовісним шляхом. Тому органам державного контролю постає виклик задля удосконалення методів регулювання та способів контролю за економічною конкуренцією.

Вивчення праць вказаних науковців дозволяє ґрунтовно підійти до дослідження сутності поставленого наукового завдання, а також виявити питання, що залишаються невирішеними.

Правову основу дослідження склали нормативно-правові акти у сфері антимонопольного регулювання: Конституція України [1], Господарський Кодекс України [3], Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [8], Закон України «Про Антимонопольний комітет України» [4], Закон України «Про захист економічної конкуренції» [9], Закон України «Про природні монополії» [5], Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [10], Закон України «Про публічні закупівлі» [7] та інші.

Дослідженню правових засад державного контролю за економічною конкуренцією приділили свою увагу такі науковці як О.О. Бакалінська, В.М. Гарашук, В. Грудницький, М.С. Ковтун, Д.В. Лученко, Никитченко Н.В., І.С. Орехова, В.П. Попелюк, К. Смирнова, В.С. Шестак, С.В. Шкляр, В.С. Щербина та інші.

Мета дослідження. Автор випускної кваліфікаційної роботи ставив за мету дослідження правових засад державного контролю за економічною конкуренцією, порівняльно-правового аналізу вітчизняного законодавства та прикладів застосувань на практиці - прийти до висновків теоретичного характеру та розробити рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства України.

Досягнення зазначеної мети дослідження передбачає необхідність постановки та вирішення наступних завдань:

- розглянути поняття та історію становлення державного контролю;
- визначити основні засади здійснення державного контролю за економічною конкуренцією;
- дізнатися правові основи діяльності органів Антимонопольного комітету України щодо економічної конкуренції;
- розкрити зловживання монопольним (домінуючим) становищем;
- дослідити антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання;
- розкрити сутність недобросовісної конкуренції та її прояви;
- проаналізувати досвід провідних іноземних держав щодо реалізації контролю за економічною конкуренцією;
- узагальнити практику застосування судами та іншими органами влади законодавства про економічну конкуренцію.

Об'єктом виступають суспільні відносини, що виникають в процесі здійснення державного контролю за економічною конкуренцією на території України та за кордоном.

Предметом дослідження в роботі є правові засади державного контролю за економічною конкуренцією.

Методами дослідження стали діалектичний, порівняльно-правовий, історико-правовий, формально-логічний, системно-функціональний методи та інші методи.

При виконанні кваліфікаційної роботи був використаний порівняльно-правовий метод, який застосовувався з метою вивчення вітчизняного та зарубіжного законодавства про економічну конкуренцію в частині регулювання правовідносин щодо створення та функціонування державного контролю за економічною конкуренцією проводився їх правовий аналіз та порівняння.

З допомогою історико-правового та діалектичного методів вдалося дослідити розвиток інституту державного контролю в історичному аспекті як в національному законодавстві, так і в іноземному.

Із застосуванням формально-логічного методу була опрацьована наукова література стосовно теми дослідження і аналізувалась практика Верховного Суду, рішень Антимонопольного комітету України з проблем, пов'язаних з застосуванням нормативної діяльності органів контролю для уникнення порушень у сфері економічної конкуренції.

Системно-функціональний метод надав можливість вивчити і дослідити внутрішню структуру органів державного контролю за економічною конкуренцією, їх склад, компетенцію, а також порядок прийняття ними рішень.

Наукова новизна полягає в тому, що результати, отримані в процесі дослідження правових засад державного контролю за економічною конкуренцією, можуть стати мотивацією та основою для прийняття прогресивних законодавчих рішень і позицій щодо удосконалення чинного господарського законодавства.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Сутність недобросовісної конкуренції», що опублікована у збірнику наукових статей «Правове забезпечення господарської діяльності». К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. С. 179-183.

Практичне значення полягає в тому, що результати проведеного дослідження можуть суттєво розширити сферу наукового інтересу вітчизняних дослідників відносно правових засад державного контролю за економічною

конкуренцією і збагатити наукову добірку комплексним дослідженням такого питання.

Структура випускної кваліфікаційної роботи обумовлена метою і предметом дослідження та авторським підходом до розгляду обраної теми. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, які включають в себе вісім підрозділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 78 сторінок, із яких основна частина роботи займає 58 сторінок. Список використаних джерел складається з 74 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ЕКОНОМІЧНОЮ КОНКУРЕНЦІЄЮ

1.1. Поняття та історія становлення державного контролю.

В Україні ринкові реформи практично зруйнували існуючу в соціалістичний період розвитку систему громадського та державного контролю управління національним господарством. Зазначалося, що в конкурентному середовищі відсутня потреба в будь-якому контролі за комерційними організаціями. Разом з тим практика довела, що існуюча конкуренція не формує ефективний ринковий механізм, який буде забезпечувати зростання добробуту суспільства.

Починаючи з 1990-х років існував ряд проблем в національній системі державного контролю України, які негативно позначалися на ефективності державного управління і розвитку в промисловому секторі економіки. Сьогодні ж процес інтеграції України до спільноти європейських держав як рівноправної, демократичної, соціальної, правової держави потребує правового визначення сутності та ролі державного контролю системі державного управління.

Історію виникнення господарського контролю слід відносити до етапу розвитку первісного суспільства, коли на чолі племен стояли ради обраних старійшин. Контроль за розподілом здобутих продуктів та речей здійснювався на засадах демократизму. На цьому етапі суспільного розвитку виник вже хоч і примітивний, в недосконалій формі, але господарський облік - як засіб контролю за кількістю заготовлених і спожитих продуктів.

Розглядаючи питання історії виникнення та розвитку інститутів контролю у сфері господарювання, Попелюк В.П. у своїй дисертації пропонує розглядати такі вісім етапів: перший період Давньої Русі, який припадає на IX – першу половину XIV ст.; другий період Литовсько- Польський період, це друга половина XIV - початок XVII ст.; третій - Національний період, що охоплює середину XVII

- кінець XVII ст.; четвертий - Ранньомосковський період (кінець XVII - початок XVIII ст.); п'ятий період - Московсько-Австрійський, це середина XVIII - середина XIX ст.; до шостого Російського-Національного періоду відноситься початок XX ст. - жовтень 1917 р.; Радянського періоду починаючи з грудня 1917 р. і до 90-х рр. XX ст. це сьомий період; Починаючи з 90-х років XX ст. по цей час панує сучасний – восьмий і заключний період [53, с.18].

Через обмежену можливість детального аналізу історії становлення державного контролю та безпосередньо контролю в сфері господарювання, в рамках цього дослідження, ми вважаємо, що доцільно зупинитися докладніше на сучасному етапі розвитку контролю у сфері господарювання.

На нашу думку, сучасний етап слід поділяти на дві стадії:

1) етап становлення, який припадає на 1990 - 1997 рр., протягом якого було формулювалися фундаментальні умови для створення системи контролю та системи контролюючих органів; - досягнуто конституційне та законодавче закріплення правових гарантій їх функціонування; - започатковано розмежування контрольних повноважень між органами державної влади і місцевого самоврядування; - утворено основу інфраструктури незалежного контролю, організовано кадрове, інформаційне, методичне та інше забезпечення контрольної системи.

Що стосується саме державного контролю в галузі економічної конкуренції, то саме в цей час відбувається становлення Антимонопольного комітету України. Створення в Україні органу захисту економічної конкуренції вперше було передбачено Законом України «Про обмеження монополізму та захист від недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності», прийнятим 18 лютого 1992 року. Практична робота Антимонопольного комітету України була започаткована в жовтні того ж року із призначенням першого. Діяльність Антимонопольного комітету України як колегіального органа розпочалася після прийняття 26 листопада 1993 року Закону України «Про Антимонопольний комітет України» та призначення у наступному місяці першого складу Комітету з дев'яти державних уповноважених. Протягом 1994-1995 років,

з появою територіальних відділень в усіх областях, містах Києві та Севастополі розбудову системи органів Комітету було в основному завершено.

2) Починаючи вже з 1998 року, можна виділити етап удосконалення, який передбачає заходи щодо реформування та подальшого розвитку контролюючих інституцій у державній сфері та громадському суспільстві, оптимізації та підвищення їх ефективності в ході реалізації парламентської, адміністративної, судової, муніципальної реформ та реформування громадського суспільства. Цей етап характеризується появою законів «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» (втратив чинність).

Загалом, розглядаючи питання організації державного регулювання, а саме: протидію проявам недобросовісної конкуренції, стимулювання підприємницької активності у галузях, що розвиваються чи інших стратегічно важливих сферах для нашої держави, то необхідно зупинитись на визначенні фундаментальних понять. Щоб окреслити роль і місце державного контролю, необхідно з'ясувати, що ми вкладаємо в поняття «контроль», що хочемо охопити цим терміном.

Контроль охоплює спостереження за різними аспектами діяльності та прийняття необхідних заходів. Наприклад, контроль за витратами включає в себе регулярне спостереження за цифровими даними про витрати, порівняння їх з бюджетом, кошторисом або іншими документами і прийняття рішень про скорочення або збільшення витрат. Навряд чи будь-яка організація зможе функціонувати без контролю більш-менш тривалий час, тому контроль, таким чином, можна розглядати як центральний компонент управління.

Відповідно до Юридичного науково-практичного словника-довідника державний контроль - це діяльність уповноважених суб'єктів (державних органів і посадовців) з перевірки фактичних даних про відповідність (невідповідність)

контрольованих об'єктів формально-визначеним нормативам (стандартам), що завершується прийняттям рішення про заходи реагування, які є адекватними отриманим результатам [70, с.143]. У ст. 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції» економічний контроль визначений як вирішальний вплив однієї чи декількох пов'язаних між собою юридичних та/або фізичних осіб на господарську діяльність суб'єкта господарювання чи його частини, який здійснюється безпосередньо або через інших осіб, зокрема завдяки: праву володіння чи користування всіма активами чи їх значною частиною; праву, яке забезпечує вирішальний вплив на формування складу, результати голосування та рішення органів управління суб'єкта господарювання; укладенню договорів і контрактів, які дають можливість визначати умови господарської діяльності, давати обов'язкові до виконання вказівки або виконувати функції органу управління суб'єкта господарювання; заміщенню посади керівника, заступника керівника спостережної ради, правління, іншого наглядового чи виконавчого органу суб'єкта господарювання особою, яка вже обіймає одну чи кілька із зазначених посад в інших суб'єктах господарювання; обійманню більше половини посад членів спостережної ради, правління, інших наглядових чи виконавчих органів суб'єкта господарювання особами, які вже обіймають одну чи кілька із зазначених посад в іншому суб'єкті господарювання [10].

Тобто в зазначеному вище Законі наголошується на такій істотній ознаці контролю, як вирішальний вплив, що пов'язаний із суб'єктною характеристикою контролю через встановлення певного кола осіб, які наділені управлінською компетенцією в силу закону або договору.

Виокремлення такої ознаки підтримує і Дерев'янко Б.В., зазначаючи що економічна політика держави реалізується різними компетентними органами та посадовими особами через прийняття та забезпечення виконання законів та підзаконних актів, і саме забезпечення виконання у багатьох випадках досягається через застосування державного контролю та нагляду за господарською діяльністю [40, с.100].

Науковці, що займаються вивченням проблем соціального управління, в тій чи іншій мірі охоплюють цілі, завдання, функції, принципи контролю, компетенцію контролюючих органів. Це створює ілюзію достатньої вивченості сутності контролю. Однак вітчизняні та зарубіжні вчені при вивченні однієї і тієї ж об'єктивної реальності, вживаючи єдиний термін «контроль», визначають його по-різному. Розглянемо деякі з наявних в науковій літературі суджень з цього питання.

У своїх працях звертаючись до характеристики державного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання, Хитра О.Л., Стародубцева Т.Л., Хитра І.Я. зазначають, що його потрібно розглядати як функціональну складову органів державної влади спрямовується на забезпечення дотримання законів і інших нормативно-правових актів, що видаються органами держави і дозволяє визначити якість діяльності, з'ясувати обсяг виконаного завдання, виявити порушення законодавства при наявності його вчинення та обрати відповідні заходи щодо їх усунення [64, с. 213].

Горбова Н.А. зазначає, що державний контроль (нагляд) поєднує в собі зовнішній державний контроль з елементами адміністративного нагляду в частині застосування таких заходів адміністративного примусу, як заходи попередження, припинення, відновлення (із застосуванням заходів покарання в добровільно-примусовому порядку до прийняття рішення до залучення до адміністративної відповідальності) [33].

В.С. Щербина зазначає державний контроль як засіб регулювання, розглядаючи під ним «встановлені законом економічні, організаційні й правові інструменти (знаряддя) регулюючого впливу держави в особі уповноважених органів на діяльність суб'єктів господарювання» [69, с. 37].

Вороніна Ю.Є. виділяє те, що державний контроль це активне застосування заходів державного примусу щодо припинення та усунення наслідків виявлених порушень (адміністративні заходи попередження, припинення та відновлення) [31].

Найбільш повною і вдалою характеристикою державного контролю нам здається запропоноване визначення Никитченко Н.В., а саме зазначається, що «це організаційно-господарські правовідносини щодо створення умов ефективного господарювання у відповідності до вимог суспільного господарського порядку, які складаються між суб'єктами господарювання і державними органами, що здійснюють контроль господарської діяльності в межах повноважень, передбачених законом, а також організаційно-господарськими договорами із суб'єктами господарювання або створеними ними громадськими організаціями, у процесі управління господарською діяльністю, яке здійснюється суб'єктами господарювання за участі органів державного контролю на основі концепції публічних послуг» [51 с. 5].

Необхідно зазначити, що важливим складником державної політики, яка реалізується через нормативні підстави, форми та порядок здійснення є державний контроль. Стаття 19 Господарського кодексу України містить загальні правові положення щодо державного контролю та нагляду за господарською діяльністю[3]. Зазначена норма міститься в розділі щодо участі держави та органів місцевого самоврядування у сфері господарювання, що підкреслює наявність певної суб'єктної характеристики державного контролю у зазначеній сфері. Господарський кодекс України не розкриває поняття державного контролю у сфері господарювання, а отже, в літературі існує різноманітні варіації цього поняття та віднесення його або до форм, або до засобів державного регулювання.

Отже, аби забезпечити високу якість функціонування системи публічного управління, державний контроль повинен забезпечувати всеохоплюючий та конкретний нагляд за відповідними процесами прийняття та реалізації державно-управлінських рішень, які забезпечують сталий розвиток життєдіяльності суспільства [62, с. 119].

Крім того, слід зазначити, що у чинних нормативних правових актах по суті поняття «державний контроль» та «адміністративний нагляд» ототожнюються, принципові відмінності між ними нормативно не встановлені.

Так, в навчальному посібнику з адміністративного права, надаються наступні визначення та мета державного контролю та адміністративного нагляду: «Контроль - це органічна частина, функція управління. Складовою частиною завдань та владних повноважень органів та осіб, які покликані управляти, є організація та застосування контролю, підвищення його ефективності в інтересах поліпшення роботи підконтрольного об'єкта» [57, с.251].

Не дивлячись на це, деякі науковці все ж таки розмежовують зазначені поняття. Так, Серов С.Л. вказує, що під наглядом доцільно розуміти спостереження за його об'єктом, моніторинг останнього. Контроль доцільно розглядати як певну сукупність відносин, що включає і нагляд - спостереження [56, с. 126].

Аналізуючи положення чинного діючого законодавства, а саме ст. 2 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», слід зазначити, що сфера дії цього закону поширюється на:

- здійснення дій з контролю та нагляду за виконанням органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, юридичними особами та громадянами встановлених Конституцією України, законами та іншими нормативними правовими актами загальнообов'язкових правил поведінки;

- видача органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами дозволів (ліцензій) на провадження певного виду діяльності та (або) конкретних дій юридичним особам та громадянам;

- реєстрація актів, документів, прав, про реєстрацію актів, документів, прав, об'єктів, а також видання індивідуальних правових актів[8].

Нині поняття, яке викладене в ч. 1 ст. 1 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», ототожнюючи контроль та нагляд, містить елементи як контрольної діяльності, так і наглядової: державний нагляд (контроль) - діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів,

державних колегіальних органів, органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування (далі - органи державного нагляду (контролю) в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, допустимого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища.

Проте, загалом, чинне законодавство України не містить чітко сформульовані дефініції «державний контроль» та «державний нагляд».

Аналізуючи запропоновані визначення науковців та господарське законодавство, пропонуємо авторське визначення державного контролю.

Державний контроль - це діяльність спеціально уповноважених державних органів, їх посадових осіб та інших уповноважених суб'єктів по спостереженню за функціонуванням підконтрольного об'єкта з метою встановлення його відхилень від заданих параметрів.

Сутність державного контролю полягає в діяльності спеціально уповноважених органів і посадових осіб у межах встановленої компетенції; спостереження за функціонуванням підконтрольного об'єкта, що знаходиться в стані підпорядкованості по відношенню до суб'єкта контрольної діяльності; отримання повної, достовірної інформації про стан законності в підконтрольному об'єкті; співвідношення діяльності підконтрольного об'єкта з точки зору, як законності, так і доцільності; вжиття заходів щодо попередження правопорушень та недопущення шкідливих наслідків; виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень, їх нейтралізація і усунення; застосування різних заходів відповідальності; організація найбільш раціонального режиму функціонування підконтрольного об'єкта.

Отже, історія виникнення інституту державного контролю бере свій початок ще задовго до проголошення України Незалежною. Виникнення вищезазначеного інституту почалося ще з періоду Київської Русі, що стало приводом для його поступового піднесення та удосконалення. Але за основу

формування сучасного етапу розвитку державного контролю у сфері економічної конкуренції слід віднести прийнятий від 18 лютого 1992 року Закон України «Про обмеження монополізму та захист від недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності», яким передбачалося створення в Україні органу захисту економічної конкуренції. Що стосується саме державного контролю в галузі економічної конкуренції, то саме в цей час продовжується удосконалення структури Антимонопольного комітету України.

1.2. Основні засади здійснення державного контролю за економічною конкуренцією.

Певне географічне розташування держав, їх рівень розвитку - утворюють певні системи державного контролю у всьому світі, які діють у багатьох сферах життєдіяльності всього суспільства в цілому. Не є винятком і система державного контролю України у сфері економічної конкуренції. При цьому правові норми, що регулюють контрольну діяльність відповідних органів, містяться в різних нормативних актах, що регулюють правовідносини щодо здійснення господарської діяльності.

Уповноважені органи державної влади у сфері контролю діяльності завжди здійснюють своє функціонування на певних засадах. При цьому слід зрозуміти, що мається на увазі серед юридичної літератури таке поняття, як «засади».

У правовій теорії під час визначення поняття принципів права науковці виділяють такі категорії, як вихідні теоретичні положення, основні та керівні ідеї, загальні нормативно-керівні положення, провідні засади, закономірність, сутність тощо. Багато категорій є однаковими за значеннями. Тому принципи - це загальні, керівні (основні, головні, відправні, вихідні теоретичні, загальні нормативно-керівні, спрямовуючі) положення. Слід зазначити, що юридична література отожднює такі поняття як «засади» і «принципи» [61, с. 40].

Отже, принцип як об'єктивна категорія має глибинний, багатогранний зміст, розкриття якого залежить від умов його втілення (імплементатії) [26].

Визначивши сутність поняття засад/принципів права, вважаємо за можливе перейти до вирішення наступного наукового завдання дослідження - з'ясувати сутність принципів державного контролю.

Наприклад, позиція Гришиної Н.В., що засади державного контролю - це головна ідея, яка концентрує у собі інтереси суспільства, виступає як загальнообов'язкова вимога і виконує функцію загально-нормативного орієнтиру у процесі здійснення державного контролю [36].

Прасюк В.М. розглядає принципи державного контролю як теоретично обґрунтовані та нормативно закріплені правові, процесуальні й організаційні основи здійснення публічного контролю, які визначають його загальну спрямованість, а також керівні засади, на яких ґрунтується специфіка контрольної діяльності органів публічного адміністрування [63, с. 157].

На думку В. С. Шестака, принципи державного контролю варто трактувати з позицій сприйняття контролю як юридичної діяльності. Визнаючи їхню ієрархічність, науковець зараховує до них принципи юридичного процесу, загальні принципи державного ладу, принципи процесуальної діяльності, принципи діяльності контрольних суб'єктів, принципи конкретної контрольної діяльності та загальні принципи контролю [66].

А ось Д. В. Лученко, уточнюючи таку класифікацію, пропонує відмежовувати принципи контролю за критерієм джерела: на конституційні та закріплені в інших законодавчих актах; залежно від галузі поширення їхньої дії - на міжгалузеві, галузеві та спеціальні (характерні тільки для контрольної процесуальної діяльності) [49, с. 101-102]. Як зазначає І. Орехова, у власних роботах, присвячених розкриттю окремих видів державного контролю, принципи його реалізації зумовлені об'єктом державного контролю [55].

У Законі України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» державний нагляд ґрунтований на низці принципів, а саме:

- 1) пріоритетності безпеки в питаннях життя та здоров'я людини, функціонування й розвитку суспільства, середовища проживання та життєдіяльності перед будь-якими іншими інтересами й цілями у сфері господарської діяльності;
- 2) підконтрольності й підзвітності органів державного нагляду органам державної влади;
- 3) рівності прав і законних інтересів усіх суб'єктів господарювання;
- 4) гарантування прав суб'єктові господарювання;
- 5) об'єктивності й неупередженості державного нагляду;
- 6) наявності підстав, регламентованих законом, для проведення державного нагляду;
- 7) відкритості, прозорості, плановості й системності державного нагляду;
- 8) неприпустимості дублювання повноважень органів державного нагляду;
- 9) невторчання органу державного нагляду в статутну діяльність суб'єкта господарювання, якщо її провадять у межах закону;
- 10) відповідальності органу державного нагляду та його посадових осіб за шкоду, завдану суб'єктові господарювання внаслідок порушення вимог законодавства;
- 11) дотримання умов міжнародних договорів України;
- 12) незалежності органів державного нагляду від політичних партій та будь-яких інших об'єднань громадян;
- 13) наявності одного органу державного нагляду в складі центрального органу виконавчої влади [8].

Серед сучасної юридичної літератури ще збереглась тенденція до класифікації принципів контролю, при цьому в основі такої класифікації лежить критерій поділу всіх принципів контролю на загальні і спеціальні [46].

Однак не всі науковці не підтримують позицію такого розподілу. Так, зокрема, В.М. Гаращук зазначає тридцять принципів контролю, а саме: законність; коректність; централізм або субординація в службових взаєминах; планова організація діяльності контрольних органів; фахова спеціалізація;

професіоналізм; зрозумілість; науковість; відповідність заходів впливу, що застосовують до порушників, учиненим правопорушенням; реальність; об'єктивність; повнота; комплексність; суттєвість; корисність; неупередженість; доброзичливість (коректність); універсальність; систематичність; дієвість; оперативність; результативність; гласність; офіційність; принцип взаємодії спеціалізованих контрольних органів між собою та з правоохоронними органами; командний; раціонального розподілу контрольних повноважень між контрольними органами; концентрації; допомоги підконтрольній структурі у виправленні помилок (наведення порядку на об'єкті); збирання доказів, відповідальності контрольного органу перед державою й підконтрольною структурою за об'єктивність контролю; раптовість [32, с. 103]. Варто, однак, зазначити, що така система принципів надто розлога та представляє принципи, що частково дублюють один одного.

На нашу думку, до загальних засад належать наступні:

1) контрольна діяльність, що здійснюється виключно в межах і порядку, встановлених законом або іншим нормативно-правовим актом; 2) законність, об'єктивність і справедливість при здійсненні контрольної діяльності; 3) дотримання прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб в процесі здійснення контрольної діяльності; 4) участь у здійсненні контрольної діяльності зацікавлених осіб, а саме фізичних та юридичних; 5) принцип рівності всіх перед законом; участь у здійсненні контрольної діяльності зацікавлених осіб, а саме фізичних та юридичних; 6) верховенство судової влади в здійсненні контрольної діяльності; 7) як загальний принцип - принцип гласного здійснення контрольної діяльності.

Допускаємо, що в якості поділу принципів контролю на загальні і спеціальні слід використовувати критерій універсальності того чи іншого принципу. У такому випадку, якщо той чи інший принцип відображає не тільки лише контрольну діяльність уповноважених органів влади, а й характеризує іншу функцію, він повинен бути віднесений до загальних принципів. Принципи, що

характеризують виключно контрольну діяльність, є спеціальними. Розглянемо їх детальніше.

До спеціальних принципів державного контролю за економічною конкуренцією слід віднести наступні:

1. Принцип оперативного здійснення державного контролю, який передбачає наступне: - допустимість продовження терміну проведення контрольного заходу тільки у встановлених випадках і межах; - мінімізація взаємодії посадових осіб з контрольованими; - звернення уваги при визначенні терміну виконання контрольованою особою рішення контрольного органу таких обставин, як характер порушень обов'язкових вимог, ступінь і розмір потенційної або реальної шкоди охоронюваним законом цінностям.

2. Принцип безкоштовності проведення контрольної діяльності. Даний принцип передбачає те, що органи державного контролю відповідно до своїх основних положень не здійснюють оплатну діяльність за керовання контрольних заходів.

3. Принцип неприпустимості вимоги контролюючими органами до суб'єктів господарювання про отримання останніми дозволів, висновків та інших документів, що видаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, для початку здійснення підприємницької діяльності, за винятком випадків, передбачених законами.

Також даний принцип передбачає швидке реагування за відповідними повідомленнями про виявлення порушень, а також з метою попередження правопорушень та усунення причин, що їм сприяють. В іншому випадку така форма державного управління, як контроль, взагалі не матиме сенсу. Чітке дотримання цих принципів є показником високого професіоналізму контролерів, запорукою того, що правопорушники не встигнуть «приховати сліди» правопорушення, що, в свою чергу, буде сприяти об'єктивності контролю [58, с. 687].

4. Принцип неприпустимості проведення відносно однієї і тієї ж підконтрольної особи кількома органами державного нагляду, органами місцевого

самоврядування перевірок виконання одних і тих же обов'язкових вимог. З метою реалізації даного принципу органи державного контролю (нагляду) та органи місцевого самоврядування взаємодіють один з одним під час проведення перевірок.

Така взаємодія виражається в: - інформуванні про нормативно-правові акти і методичні документи з питань організації та здійснення державного контролю (нагляду), контролю органами місцевого самоврядування; - визначенні цілей, обсягу, термінів проведення планових перевірок; - інформування про результати проведених перевірок, стан дотримання законодавства України у відповідній сфері діяльності та про ефективність державного контролю (нагляду), контролю органами місцевого самоврядування; - підготовці в установленому порядку пропозицій щодо вдосконалення законодавства України в частині організації та здійснення державного контролю (нагляду), контролю органами місцевого самоврядування; - підвищенні кваліфікації фахівців, які здійснюють такий контроль контроль.

5. Принцип систематичності. Даний принцип означає те, що органи контролю проводять перевірки не вибірково і не на власний розсуд, а за певним планом, який затверджується на певний квартал, тощо.

Тому, ми визначили, що систему засад державного контролю за економічною конкуренцією слід поділяти на загальні та спеціальні принципи. До загальних принципів належать ті, що характерні для державного контролю не тільки в сфері економічної конкуренції, але й в інших видах діяльності (законності, гласності, гарантування рівності прав усіх учасників перед законом тощо). Серед спеціальних принципів виокремлено ті, що властиві лише провадженню державного контролю за економічною конкуренцією (принцип безкоштовності, принцип оперативного здійснення контролю та інші).

1.3. Правові основи діяльності органів Антимонопольного комітету України щодо економічної конкуренції.

Державна політика, яка здійснюється щодо сприяння розвитку товарних ринків і конкуренції, своєю поведінкою щодо запобігання, обмеження і припинення монополістичної діяльності відіграє істотну роль в становленні і розвитку ринкових відносин. Тому на данному етапі розвитку господарських відносин в Україні постає нагальне питання стосовно створення сприятливих умов для розвитку конкуренції.

Невід'ємною частиною сучасної системи законодавства України є антимонопольне законодавство. Воно встановлює дотримуватися певних правил у в сфері конкуренції, передбачає обмеження і заборони, необхідні для цілей нормального функціонування сучасної ринкової економіки. Одним з найважливіших рушійних елементів розвитку такої економіки є існування конкурентного середовища. Суспільні відносини в області конкуренції необхідно регламентувати законодавчо для затвердження певних норм, порушення яких може спричинити юридичну відповідальність. З цією метою створена система антимонопольного законодавства, а дотримання законодавчо закріплених норм забезпечує антимонопольний орган у вигляді Антимонопольного комітету України.

У одній із своїх праць Шкляр С.В. зазначає, що за публічно-правовою природою повноваження суб'єктів, які здійснюють контроль за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, слід виділити три види контролю: 1) міжнародний; 2) державний; 3) недержавний. У свою чергу, державний контроль за захистом економічної конкуренції слід розподілити на: а) загальний - вид контролю, який здійснюється суб'єктами контролю поряд зі своєю основною діяльністю з боку Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, судових та правоохоронних органів); б) спеціальний - здійснюється державним органом зі спеціальним статусом - Антимонопольним комітетом України [67].

Отже, особливого значення набуває контроль за монополіями, що здійснює Антимонопольний комітет України, який в своїй діяльності керується численними нормативними актами. Як орган держави, він має свою структуру і

апарат. Діючи за дорученням держави і в межах встановлених нею повноважень, він здійснює контроль за дотриманням антимонопольного законодавства в такий спосіб, щоб забезпечувати ним потреби суспільства задовольнялись якомога повніше з найменшими витрати. Антимонопольний комітет діє від імені держави, тому завжди в тій чи іншій формі, у тому чи іншому об'ємі, в його діяльності знаходить свій вираз публічно-правовий [43, с.78].

Ключовим для даного комітету є Закон України «Про Антимонопольний комітет України», який дає основні відомості про статус, структуру та організацію Антимонопольного комітету України, а також його повноваження та завдання. Так, особливістю Антимонопольного комітету України є те, що він є одним із семи державних органів із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері державних закупівель.

Особливості спеціального статусу Антимонопольного комітету України обумовлюються його завданнями та повноваженнями, в тому числі роллю у формуванні конкурентної політики, іншими актами законодавства і полягають, зокрема, в особливому порядку призначення та звільнення Голови Антимонопольного комітету України, його заступників, державних уповноважених Антимонопольного комітету України, уповноважених з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель, голів територіальних відділень Антимонопольного комітету України, у спеціальних процесуальних засадах діяльності Антимонопольного комітету України, наданні соціальних гарантій, охороні особистих і майнових прав працівників Антимонопольного комітету України на рівні з працівниками правоохоронних органів, в умовах оплати праці [4].

Розглядаючи функції Антимонопольного комітету України О.О. Бакалінська зазначає, що залежно від мети та функцій діяльності їх слід поділяються на: 1) організаційно-розбудовчі повноваження; 2) контрольні-попереджувальні повноваження; 3) репресивні повноваження [27, с. 20].

Основними завданнями відповідно Закону України «Про Антимонопольний комітет України» є:

- участь у формуванні та реалізації конкурентної політики в частинах: здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції; контролю за концентрацією, узгодженими діями суб'єктів господарювання та дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції під час регулювання цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій;

- сприяння розвитку добросовісної конкуренції; методичного забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції; здійснення контролю щодо створення конкурентного середовища та захисту конкуренції у сфері державних закупівель;

- проведення моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання та здійснення контролю за допустимістю такої допомоги для конкуренції.

Відтак, виходячи з аналізу повноважень Антимонопольного комітету України, можна зробити висновок, що основними правами є контрольсько-попереджувальні та організаційно-розбудовчі, це означає, що в його діяльності переважають попереджувальні, а не репресивні засади.

Отже, ми бачимо, що одним з важливих елементів впливу у сфері захисту економічної конкуренції є контроль. За допомогою якого Антимонопольного комітету України дізнається про реальний стан розвитку і функціонування ринку, чи належно дотримуються суб'єкти господарювання стандартів і правил конкуренції встановлених законодавством, а також своїми діями внести деякі корективи у діяльність підприємств.

Органи влади, органи місцевого самоврядування взаємодіють з Антимонопольним комітетом України в питаннях розробки регіональних програм економічного розвитку та в питаннях розвитку конкуренції погоджують з

Антимонопольним комітетом проєкти нормативно-правових актів та рішень, що можуть будь-яким чином вплинути на конкуренцію, а саме усунути, обмежити, спотворити конкуренцію на певних ринках.

Закон України «Про захист економічної конкуренції». Метою даного закону є забезпечення єдності економічного простору, вільного переміщення товарів, свободи економічної діяльності в Україні, захист конкуренції та створення умов для функціонування товарних ринків. Зазначений вище закон визначає основи захисту конкуренції, в тому числі попередження та припинення проявів монополістичної діяльності та недобросовісної конкуренції. Органи державної влади, місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання мають сприяти розвитку добросовісної, чесної конкуренції, а також сприяти Антимонопольному комітету у здійсненні його повноважень у сфері підтримки і захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму та контролю за додержанням законодавства про захист економічної конкуренції.

Антимонопольний комітет здійснює контроль за додержанням законодавства про захист економічної конкуренції, а також надає офіційні роз'яснення з питань застосування цього законодавства.

Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» закріплює правові засади захисту суб'єктів господарювання та інших учасників ринкових відносин від недобросовісної конкуренції. Закон має на меті встановлення, розвиток та підтримання торгових та інших чесних звичаїв ведення конкуренції в процесі здійснення суб'єктами господарювання своєї господарської діяльності в умовах ринкових відносин [10].

Закон України «Про природні монополії» визначає правові, економічні та організаційні принципи та засади здійснення державного регулювання діяльності суб'єктів, що відносяться до природних монополій в Україні. Ціллю цього Закону є забезпечення найбільш ефективного функціонування ринків, що перебувають у стані природної монополії, шляхом збалансування потреб та інтересів суспільства, суб'єктів природних монополій та споживачів їх товарів[5].

У своїй праці Каштанов О.С. за здійснення антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання зазначає систему заходів юридичної відповідальності (санкцій) у чотирьох напрямках, а саме: адміністративно-господарські - накладення органами Антимонопольного комітету штрафні санкції на суб'єктів господарювання, які допустили порушення; вилучення незаконно одержаного прибутку в судовому порядку; господарські - відшкодування завданої шкоди суб'єкту господарювання у судовому порядку; адміністративні заходи - накладення штрафу на керівника підприємства, який допустив порушення уставлених звичаїв конкуренції [42].

Так, заради захисту своїх прав та недопущення обмеження конкуренції внаслідок дій чи бездіяльності особа яка зазнала порушення має право подати скаргу до Антимонопольного комітету України скаргу [59].

У Законі України «Про публічні закупівлі» зазначається, що Антимонопольний комітет України як орган оскарження з метою неупередженого та ефективного захисту прав та законних інтересів осіб, пов'язаних із участю у процедурах державної закупівлі, створює постійно діючу адміністративну колегію з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері державних закупівель. Рішення колегії приймаються від імені Антимонопольного комітету України, набирають чинності з дня їх прийняття та є обов'язковими для осіб яких вони стосуються [7].

Отже, ми дізналися, особливістю Антимонопольного комітету України є те, що він є одним із семи державних органів із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері державних закупівель. Як орган держави, він має свою структуру і апарат. Діючи за дорученням держави і в межах встановлених нею повноважень, він здійснює контроль за дотриманням антимонопольного законодавства в такий спосіб, щоб забезпечувати потреби суспільства задовольнялись якомога повніше з найменшими витрати.

Слід зазначити, що сучасний стан Антимонопольного законодавства України знаходиться на високому рівні, так як євроінтегрований напрям

економічного розвитку країни сприяє гармонізації українського конкурентного законодавства з європейським, що досягається шляхом перевірок спеціальними європейськими органами у сфері розвитку конкуренції та надання ними рекомендацій, а також участю держави у численних міжнародних договорах та програмах.

РОЗДІЛ 2.

ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

2.1. Зловживання монополюючим (домінуючим) становищем.

Тенденція, щодо завоювання на ринку домінуючого положення викликає необхідність регулювати конкурентні відносини за допомогою економічних та юридичних методів. Для цього на законодавчому рівні приймаються закони, розпорядження та інші нормативно-правові акти, що спрямовані на захист вільної конкуренції від монополії і запобігання недобросовісній конкуренції в господарській діяльності.

Аналізуючи питання стосовно зловживання монополюючим (домінуючим) становищем, слід приділити нашу увагу основним системам антимонопольного законодавства, які регулюють дане питання. Зазвичай увага акцентується на двох основних системах антимонопольного законодавства це американська і європейська. В американській системі за основу береться принцип заборони монополій, на відміну від європейської системи, де обмежується зловживання, що пояснюється більш пізньою монополізацією економіки західноєвропейських країн.

Європейська система антимонопольного законодавства передбачає контроль над монополістичними об'єднаннями з метою недопущення ними зловживань своїм домінуючим становищем на ринку, реєстрацію певних видів угод про створення монополій або істотне обмеження конкуренції. При протиріччі зазначених угод публічним інтересам вони визнаються антимонопольним або іншим державним органом, що реєструє подібні угоди, вищим державним органом або судами недійсними.

З урахуванням важливості і значимості впливу конкуренції на стійкість національної економіки, законодавством України встановлено заборону на зловживання господарюючими суб'єктами домінуючим становищем на товарному

ринку, що є однією з головних причин, що перешкоджають розвитку конкуренції в Україні.

Зловживання домінуючим становищем в сфері виробництва, обігу товарів і послуг призводить до усунення реальної конкуренції, і тим самим перешкоджає процесу здійснення економічних реформ. Особливу небезпеку зловживання домінуючим становищем представляє для розвитку малого і середнього підприємництва, а отже, для зростання числа робочих місць, інвестиційної привабливості вітчизняної економіки і, в кінцевому рахунку, для підвищення добробуту населення. Зловживання монопольним становищем, як і антиконкурентні узгоджені дії, є об'єктом традиційної уваги Антимонопольного комітету України та вважається одним із найбільш тяжких порушень.

Стаття 42 Конституції України закріплює, що кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом [1].

Окрім конституційно забороненого зловживання монопольним становищем, підприємницька діяльність господарюючого суб'єкта, що займає домінуюче становище на ринку, регулюється господарським і цивільним законодавством України з урахуванням особливостей, встановлених антимонопольним законодавством. Що стосується господарсько-правової відповідальності за зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку, то вона регламентується Господарським кодексом України та Законом України «Про захист економічної конкуренції». Ці два акти конкурентного законодавства мають низку спільних рис: вони обидва конкретизують зміст монополістичних зловживань (ст. 29 ГК України та ст. 13 Закону), містять перелік санкцій, які накладаються за ці зловживання (ст. ст. 40, 251, 253 ГК України та ст. ст. 51, 53 Закону); визначають суб'єктів, уповноважених розглядати відповідні господарські справи (ст. 257 ГК України та р. VII Закону); а також окреслюють загальні засади адміністративної відповідальності за зловживання монопольним

(домінуючим) становищем посадових осіб і фізичних осіб-підприємців (ст. 252 ГК України та ст. 54 Закону) [34, с.115].

Відносно підприємницької діяльності господарюючого суб'єкта зберігають свою дію принципи, встановлені статтею 6 Господарського кодексу України. Зокрема, такий суб'єкт господарювання зберігає свободу у встановленні своїх прав і обов'язків на основі договору та у визначенні умов договору з урахуванням положень інших законів України [3].

Разом з тим на дії господарюючого суб'єкта, що займає домінуюче становище, також поширюються і передбачені господарським законодавством обов'язки, а саме діяти сумлінно при встановленні, здійсненні і захисту прав і при виконанні обов'язків. Норми антимонопольного законодавства в частині регулювання підприємницької діяльності господарюючого суб'єкта, що займає домінуюче становище на ринку, кореспондують принципам господарського законодавства, що не допускає несумлінне здійснення прав і виконання обов'язків, і засновані на положеннях Конституції України.

Згідно з частиною першою статті 12 Закону України «Про захист економічної конкуренції» суб'єкт господарювання займає монопольне (домінуюче) становище на ринку товару, якщо: на цьому ринку у нього немає жодного конкурента; не зазнає значної конкуренції внаслідок обмеженості можливостей доступу інших суб'єктів господарювання щодо закупівлі сировини, матеріалів та збуту товарів, наявності бар'єрів для доступу на ринок інших суб'єктів господарювання, наявності пільг чи інших обставин [9].

Також монопольним вважається становище суб'єкта господарювання, якщо: частка якого на ринку товару перевищує 35 %, якщо він не доведе, що зазнає значної конкуренції, частка на ринку товару становить 35 або менше відсотків, але він не зазнає значної конкуренції, зокрема внаслідок порівняно невеликого розміру часток ринку, які належать конкурентам.

У рішенні Антимонопольного комітету від 06.08.2020 №-470-р зазначається, що акціонерне товариство «Укрзалізниця» є єдиним суб'єктом господарювання, який протягом 2018 - 31 березня 2020 року діяв на ринку

перевезення вантажів залізничним транспортом у межах території України і займав на цьому ринку монопольне (домінуюче) становище із часткою 100%.

Комітет визнав дії АТ «Укрзалізниця», які полягають у визначенні малодіяльних вантажних станцій, запровадженні послуги «Подача й забирання вагонів та контейнерів для навантаження або вивантаження на малодіяльні станції, для виконання комерційних операцій, а також робіт, пов'язаних із прийманням, видачою, навантаженням і вивантаженням» та встановленні її вартості, порушенням, передбаченим частиною першою ст. 13 та п. 2 ст. 50 Закону України «Про захист економічної конкуренції», у вигляді зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку перевезення вантажів залізничним транспортом у межах території України, що призвело до ущемлення інтересів суб'єктів господарювання (споживачів послуг АТ «Укрзалізниця»), яке було б неможливим за умов існування значної конкуренції на ринку.

За результатами розгляду справи № 130-26.13/102-19 було прийнято рішення від 06.08.2020 № 470-р та накладено штраф [21].

Поряд із зазначеними нормами є спеціальні умови щодо встановлення монопольного становища кожного з кількох суб'єктів господарювання.

Процес визначення монопольного становища передбачає здійснення поетапної спеціальної процедури, після проведення якої робиться висновок про наявність чи відсутність монопольного (домінуючого) становища підприємства на ринку [65, с. 3].

Даний процес визначений у спеціальному нормативно-правовому акті - Методиці визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку від 5 березня 2002 р. №49-р [11].

Розглянемо наукові погляди вітчизняних науковців на зловживання монопольним (домінуючим) становищем. На думку В. Грудницького, зловживання монопольним (домінуючим) становищем - це протиправна поведінка суб'єкта господарювання або групи суб'єктів господарювання, що займають монопольне (домінуюче) становище на ринку, шляхом використання ринкової влади, яка призводить або може призвести до недопущення, усунення чи

обмеження конкуренції або ущемлення інтересів інших учасників ринкових відносин [37, с. 111].

Моргунова Т.І. зазначає, що зловживанням монополюним (домінуючим) становищем на ринку можна визначити як дії чи бездіяльність суб'єкта господарювання, який займає монополюне (домінуюче) становище на ринку, що призвели або можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції [50, с. 133].

Слід зазначити, що само по собі домінуюче становище господарюючого суб'єкта не є об'єктом правової заборони, якщо в діях господарюючого суб'єкта відсутні ознаки самостійного порушення антимонополюного законодавства. При визначенні домінуючого положення антимонополюний орган зобов'язаний керуватися критеріями, які встановлені статтею 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції». Відповідно до ч.1 зазначеної статті зловживанням монополюним (домінуючим) становищем на ринку є дії чи бездіяльність суб'єкта господарювання, який займає монополюне (домінуюче) становище на ринку, що призвели або можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції, або ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання чи споживачів, які були б неможливими за умов існування значної конкуренції на ринку [9].

Відповідно до ч. 2 ст. 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції», зловживанням монополюним (домінуючим) становищем на ринку, зокрема, визнається: 1) встановлення таких цін чи інших умов придбання або реалізації товару, які неможливо було б встановити за умов існування значної конкуренції на ринку; 2) застосування різних цін чи різних інших умов до рівнозначних угод з суб'єктами господарювання, продавцями чи покупцями без об'єктивно виправданих на те причин; 3) обумовлення укладання угод прийняттям суб'єктом господарювання додаткових зобов'язань, які за своєю природою або згідно з торговими та іншими чесними звичаями у підприємницькій діяльності не стосуються предмета договору; 4) обмеження виробництва, ринків або технічного розвитку, що завдало чи може завдати шкоди іншим суб'єктам

господарювання, покупцям, продавцям; 5) часткова або повна відмова від придбання або реалізації товару за відсутності альтернативних джерел реалізації чи придбання; 6) суттєве обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин; 7) створення перешкод доступу на ринок (виходу з ринку) чи усунення з ринку продавців, покупців, інших суб'єктів господарювання [9].

Правова заборона зловживання домінуючим становищем, сформульована в статті 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції» включає в себе загальну заборону зловживання домінуючим становищем, а також перелік конкретних форм даного порушення.

Виходячи з положень цього Закону зловживання домінуючим становищем характеризується наступною сукупністю взаємопов'язаних ознак: 1) домінуюче становище господарюючого суб'єкта; 2) вчинення господарюючим суб'єктом дії (бездіяльності); 3) настання або можливість настання негативних наслідків у вигляді недопущення, обмеження, усунення конкуренції і (або) обмеження інтересів інших осіб (господарюючих суб'єктів) у сфері підприємницької діяльності, або невизначеного кола споживачів; 4) наявність об'єктивного взаємозв'язку між домінуючим становищем, вчиненням діяння і його негативними наслідками або можливістю настання таких наслідків.

Аналізуючи реалії сьогодення, практика Антимонопольного комітету України під час карантину демонструє, що комітет прискіпливо ставиться до поведінки, яка може містити ознаки зловживання монопольним становищем:

1. Наприклад, Київським облтервідділенням Антимонопольного комітету України відкрито справу проти авіакомпанії «Міжнародні авіалінії України» за фактом значного підвищення цін на авіаквитки в останні дні перед зупинкою авіасполучення.

2. Крім того, центральний офіс Антимонопольного комітету України надав Групі компаній «Миронівський хлібопродукт» рекомендації не вчиняти дій, які можуть призвести до обмеження обсягів виробництва та (або) реалізації м'яса курячого на внутрішньому ринку України.

З вищезазначеного можна відзначати, що основний фокус Антимонопольного комітету України стосовно суб'єктів господарювання, які мають ознаки монополістів, в умовах карантину спрямований на практику їхнього ціноутворення, а також на інші практики, які можуть призвести до створення дефіциту товарів на внутрішньому ринку.

Для протидії зловживанням монопольним становищем суб'єктами господарювання у нашій країні важливим кроком є те, що особи можуть звертатися до органів Антимонопольного комітету України для роз'яснення щодо відповідності дій тих чи інших підприємств нормам антимонопольно-конкурентного законодавства. Антимонопольний комітет України зобов'язаний найперше сприяти захисту прав споживачів і підприємств, державних та суспільних інтересів. Усі ці дії спрямовані на підтримку національного товаровиробника, створення належних умов для його розвитку та виходу на міжнародний рівень [38, с. 858].

Отже, зловживання домінуючим становищем в сфері виробництва, обігу товарів і послуг призводить до усунення реальної конкуренції, і тим самим перешкоджає процесу здійснення економічних реформ. З економічної точки зору домінування це здатність будь-якого підприємства (або групи спільно діючих підприємств) підвищувати і з вигодою для себе підтримувати ціни на більш високому рівні, ніж той, який встановився б в результаті конкуренції, протягом значного періоду часу. Особливу небезпеку зловживання домінуючим становищем представляє для розвитку малого і середнього підприємництва, а отже, для зростання числа робочих місць, інвестиційної привабливості вітчизняної економіки і, в кінцевому рахунку, для підвищення добробуту населення.

2.2 Антиконтентні узгоджені дії суб'єктів господарювання.

У сучасному українському конкурентному праві передбачені заборони різного роду протиправної поведінки господарюючих суб'єктів на товарних

ринках. Найбільш поширеними порушеннями антимонопольного законодавства на даний момент є укладення суб'єктами підприємницької діяльності антиконкурентних угод і вчинення ними узгоджених дій, що підривають основу ринкових відносин - конкуренцію.

Ст. 5 Закону України «Про захист економічної конкуренції» закріплює, що узгодженими діями є укладення суб'єктами господарювання угод у будь-якій формі, прийняття об'єднаннями рішень у будь-якій формі, а також будь-яка інша погоджена конкурентна поведінка (діяльність, бездіяльність) суб'єктів господарювання. Узгодженими діями є також створення суб'єкта господарювання, об'єднання, метою чи наслідком створення якого є координація конкурентної поведінки між суб'єктами господарювання, що створили зазначений суб'єкт господарювання, об'єднання, або між ними та новоствореним суб'єктом господарювання, або вступ до такого об'єднання [9].

Виходячи з положень законодавства, можна констатувати, що антиконкурентні узгоджені дії представляють собою особливу форму монополістичного об'єднання господарюючих суб'єктів, результатом якого є їх протиприродна взаємовигідна співпраця замість необхідного суперництва між ними.

Важливим засобом запобігання прояву монополізму є попередній контроль за великими концентраціями, що має сприяти створенню сприятливих умов для конкурентного середовища. З метою запобігання негативним наслідкам в результаті здійснення концентрації, недопущення створення умов і передумов до зловживання суб'єктами господарювання своїм монопольним панівним становищем, а також припинення таких зловживань, такі дії потребують особливо посиленого контролю і управління з боку держави.

Здійснення такого контролю є дуже важливим у разі створення концернів на чолі з великою промисловою корпорацією, універсальних багатогалузевих фінансово-промислових груп, великих картельних або синдикатних об'єднань, асоціацій, які в сучасних умовах часто перетворюються на картелі тощо. Особливо жорсткий контроль необхідно здійснювати у процесі концентрації між

безпосередніми конкурентами товару, тобто за горизонтальних концентрацій, які передбачають придбання компанією всіх або частини активів іншої компанії, що здійснює виробництво тих самих або аналогічних товарів і функціонує на тому самому регіональному ринку. Такі концентрації найчастіше призводять до негативних наслідків на ринках.

Відповідно до частини 1 статті 22 Закону України «Про захист економічної конкуренції» з метою запобігання монополізації товарних ринків, зловживання монополієм (домінуючим) становищем, обмеження конкуренції органи Антимонопольного комітету України здійснюють державний контроль за концентрацією суб'єктів господарювання (далі – концентрація) [9].

Проаналізувавши вищезазначий закон можемо зробити висновок, що економічною концентрацією слід вважати процес злиття підприємств, компаній та інших ринкових активів, внаслідок якого зростає економічна влада учасників ринку. Концентрацією визнається не лише придбання акцій, але й створення нових підприємств, передання певних об'єктів в оренду й навіть призначення керівників великих компаній.

Для здійснення ефективного контролю над усіма концентраціями в умовах їхнього впливу на структуру конкуренції в межах країни Антимонопольний комітет України, який здійснює такий контроль у межах своїх повноважень, повинні мати в своєму розпорядженні відповідні особливі правові інструменти для того, щоб забезпечити виконання своїх зобов'язань.

Розглядаючи матеріали, які надані для отримання дозволу на концентрацію, фахівці Антимонопольного комітету України здійснюють: поглиблений аналіз заявленої концентрації; розгляд можливих об'єктивних економічних наслідків такої концентрації як для ринку, на якому функціонують суб'єкти господарювання, так і для самих учасників концентрації [4].

Концентрацію, яка потребує дозволу Антимонопольного комітету України, заборонено до надання дозволу на її здійснення, тобто учасники концентрації зобов'язані утримуватися від дій, які можуть призвести до обмеження конкуренції та неможливості відновлення початкового стану. При цьому Антимонопольний

комітет України чи адміністративна колегія Антимонопольного комітету України надають дозвіл на концентрацію у разі, якщо вона не призводить до монополізації чи суттєвого обмеження конкуренції на всьому ринку чи в значній його частині. Завдання антимонопольного регулювання в цих умовах – не допустити концентрації, спрямованої на витіснення конкурентів, зловживань монополюючим становищем з метою обмеження конкуренції через систему формальних і неформальних зв'язків [47].

Антимонопольний комітет України вживає заходи державного контролю з виявлення порушень законодавства про захист економічної конкуренції в частині контролю за концентраціями та узгодженими діями суб'єктів господарювання, самостійно здійснює перевірку складу суб'єктів господарювання на предмет здійснення ними концентрацій без дозволу органів Комітету.

Так рішенням Антимонопольного комітету України було визнано, що ТОВ «Міжнародний аеропорт «Дніпропетровськ» вчинило порушення, передбачене пунктом 12 статті 50 Закону України «Про захист економічної конкуренції», у вигляді набуття контролю над ТОВ «Авіаційна компанія «Роза вітрів» шляхом призначення фізичної особи на посаду заступника генерального директора – фінансового директора за сумісництвом, який вже обіймав посаду виконуючого обов'язки генерального директора ТОВ «Міжнародний аеропорт «Дніпропетровськ», без отримання відповідного дозволу органів Антимонопольного комітету України.

За порушення, було прийнято рішення накладити на ТОВ «Міжнародний аеропорт «Дніпропетровськ» штраф у розмірі 255 000 (двісті п'ятдесят п'ять тисяч) гривень [24].

Разом з тим зазначені вище узгоджені дії можуть бути дозволені відповідними органами Антимонопольного комітету України, якщо їх учасники доведуть, що ці дії сприяють: - вдосконаленню виробництва, придбанню або реалізації товару; - техніко-технологічному, економічному розвитку; - розвитку малих або середніх підприємств; - оптимізації експорту чи імпорту товарів; - розробці та застосуванню уніфікованих технічних умов або стандартів на товари;

- раціоналізації виробництва. Проте, зазначені узгоджені дії не можуть бути дозволені органами Антимонопольного комітету України, якщо конкуренція істотно обмежується на всьому ринку чи в значній його частині.

Своїм рішенням від 28 серпня 2020 р. № 562-р Антимонопольний комітет надав дозвіл ТОВ «АДАМА УКРАЇНА», ТОВ «АРИСТА ЛАЙФСАЙЄНС УКРАЇНА», ТОВ «БАЙЄР», «БАСФ Т.О.В.», ТОВ «НУФАРМ УКРАЇНА», ТОВ «САММІТ-АГРО ЮКРЕЙН», ТОВ «СИНГЕНТА», ТОВ «ФМС УКРАЇНА» та ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БІЗНЕС АСОЦІАЦІЇ на узгоджені дії у вигляді реалізації заявниками проєкту з організації збирання, перевезення, зберігання, перероблення та утилізації використаної тари з-під засобів захисту рослин шляхом створення вказаними суб'єктами господарювання спільної онлайн-платформи, яка дозволить покращити ефективність збирання використаної тари з-під засобів захисту рослин для її перероблення / утилізації в Україні, строком на 2 роки.

Через два роки, у разі ефективної реалізації вказаного проєкту, учасники зможуть повторно звернутись до Комітету та отримати безстроковий дозвіл [22].

Частіше за все антиконкурентні узгоджені дії мають прихований характер і мають назву “джентельменські угоди”, або неформальні. За спрямуванням змови можуть мати прямий умисел - перешкоджання конкуренції - або мати зовсім інше спрямування. Спрямуванням антиконкурентних змов може бути координація конкурентної поведінки на ринку, що передбачає встановлення певних квот, обмежень, нав'язувань умов придбання товарів, застосування різних умов до рівнозначних покупців тощо. Але всі ці змови становлять небезпеку для функціонування ринкової економіки загалом та існування вільної конкуренції зокрема. Антиконкурентні узгоджені дії є забороненими у всьому світі, за них передбачена відповідальність згідно із законодавством.

Органом, який повинен протидіяти змовам такого характеру та розслідувати ці порушення є Антимонопольний комітет України. Для захисту добросовісних учасників сучасним законодавством передбачено спеціальний інструмент протидії - скарга до Антимонопольного комітету України, який

необхідно реалізовувати на основі детального аналізу та оцінки відповідних ознак схеми «спаринг-партнерів».

Сфера публічних та державних закупівель є ареною для здійснення конкурентних правопорушень у вигляді антиконкурентних узгоджених дій, що призвели до спотворення результатів тендерів, торгів, аукціонів, конкурсів.

Як приклад, наслідки, що виникають у зв'язку з недобросовісною конкуренцією при проведенні торгів, виражаються в обмеженні доступу слабких господарюючих суб'єктів на товарний ринок. Так, суб'єктами може бути укладена угода про розподіл лотів, підтримці цін, обмеження кола учасників торгів з продажу права на укладення різних договорів.

Тим часом при укладанні антиконкурентної угоди виключається змагальність сторін за участю на аукціоні, оскільки лоти розподілені, а інші господарюючі суб'єкти не змогли брати участь в торгах через штучно створену перешкоду для участі. Тим самим, мета суб'єктів підприємництва полягає в досягненні максимальної вигоди за допомогою укладення заборонених антимонопольним законодавством угод.

У 2016 році було прийнято новий Закон України «Про публічні закупівлі», основною метою якого є забезпечення ефективного прозорого здійснення закупівель, створення конкурентного середовища у сфері публічних закупівель, запобігання проявам корупції у цій сфері та розвиток добросовісної конкуренції [7].

Новий Закон мав на меті застосування електронної форми проведення торгів, що була запроваджена задля зниження рівня спекуляції та корупції у сфері публічних закупівель.

Також постановою Кабінету Міністрів України від 22.04.2020 № 292 затверджено розмір та Порядок здійснення плати за подання скарги до органу оскарження через електронну систему закупівель та її повернення суб'єкту оскарження [17].

Але Закон України «Про публічні закупівлі» не вирішив усіх проблемних питань щодо спотворень результатів та проведення прозорості досконалої

електронної системи. З появою електронної платформи «Прозоро» одразу з'явилися корупційні схеми обминання закону, спекулювання та порушення основних принципів тендерних закупівель.

З метою неупередженого та ефективного захисту прав та законних інтересів осіб, пов'язаних з участю у процедурах закупівлі, Антимонопольний комітет України утворює Комісію (комісії) з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель з числа уповноважених з розгляду скарг у сфері публічних закупівель у складі трьох осіб (далі -Комісія).

Відповідно до вимог ст. 6¹ Закону, Комісія покликана здійснювати розгляд скарг суб'єктів господарювання на дії замовників публічних закупівель, що порушують правила проведення таких закупівель. Комісія приймає рішення від імені Антимонопольного комітету України [4]. При цьому Антимонопольний комітет України не здійснює контроль за надходженням або поверненням коштів за подання скарг. ДП «Прозорро» визначено відповідальним за забезпечення отримання плати за подання скарги через систему Прозоро та її повернення суб'єкту оскарження або перерахування до державного бюджету.

За законодавством України за антиконкурентні узгоджені дії передбачена відповідальність у вигляді штрафу. Максимальний розмір штрафу може становити до 10 % доходу суб'єкта господарювання за останній звітний рік. Підставою для застосування відповідальності є ст. 52 Закону України «Про захист економічної конкуренції». Але закон визначає лише максимальну межу штрафу. На жаль, натепер на законодавчому рівні не затверджено жодної методики обчислення штрафів за конкурентні правопорушення. Тільки у Рекомендаційних роз'ясненнях Антимонопольного комітету України від 09.08.2016 р. щодо застосування положень частин другої, п'ятої та шостої статті 52 Закону України «Про захист економічної конкуренції», частин першої та другої статті 21 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» визначені деякі положення, які рекомендується застосовувати його органам при визначенні розміру штрафів за порушення законодавства про захист економічної конкуренції [18].

На нашу думку, така методика повинна включати диференціацію правопорушень та передбачати застосування відповідальності для кожного конкурентного випадку, враховуючи ступінь шкоди, завданої економіці та конкретному суб'єкту. На законодавчому рівні ЄС цю проблему було вирішено шляхом прийняття окремого нормативного документа, який передбачає порядок визначення розміру штрафу за порушення у сфері конкуренції. Розроблена спеціальна методика призначення штрафів за антиконкурентні узгоджені дії, що дає можливість адекватно визначити розмір штрафу залежно від наслідків [40].

Обчислення штрафів пов'язане саме з доходом підприємства, але ні для кого не секрет, що ведеться чорна бухгалтерія та рівень незаконно одержаного прибутку в Україні набагато більший, ніж закріплений у поданих документах. Більш того, Закон передбачає випадки не встановлення доходу суб'єкта господарювання та сплати штрафу у фіксованому розмірі - двадцять тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

Отже механізм накладення штрафів за антиконкурентні узгоджені дії, що призвели до спотворення результатів тендерів, потребує удосконалення у частині як притягнення до відповідальності, так і розрахунку суми штрафу.

Щороку Антимонопольний комітет України подає про результати своєї діяльності – звіт за минулий рік.

Він дозволяє зробити висновок, що загальна кількість визнаних у 2020 році порушень у вигляді антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання становила 877 одиниць (у 2019 році 799). Із них 872 порушення припинено в межах розгляду справ, ще 5 дій, що містили ознаки антиконкурентних узгоджених дій, припинено за результатами виконання рекомендацій [25].

У 2020 році органами Комітету за порушення законодавства про захист економічної конкуренції у вигляді антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання були накладені штрафи на суму 683 501,7 тис. грн.

У 2020 році частка припинених Комітетом порушень у вигляді антиконкурентних узгоджених дій становить 54 % загальної кількості припинених

порушень законодавства про захист економічної конкуренції (що на 15 % більше, ніж у 2019 році), у 2019 році частка становила 39 %.

Із загальної кількості припинених органами Комітету порушень законодавства про захист економічної конкуренції у вигляді антиконкурентних узгоджених дій найбільшу кількість припинено у вигляді антиконкурентних узгоджених дій, які стосувалися спотворення результатів торгів (тендерів). Частка цих порушень від загальної кількості антиконкурентних узгоджених дій становить майже 96,7 %.

Одна з категорій антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання - встановлення цін чи інших умов придбання або реалізації товарів, усунення з ринку або обмеження доступу на ринок інших суб'єктів господарювання, покупців, продавців, обмеження виробництва, ринків товарів або встановлення контролю над ними, розподіл ринків чи джерел постачання за територіальним принципом, асортиментом товарів, обсягом їх реалізації чи придбання, за колом продавців, покупців або споживачів чи за іншими ознаками. Частка цих порушень від загальної кількості антиконкурентних узгоджених дій становить 2,4 %.

Такі дії найчастіше мали ціновий характер і були найбільш поширені на ринках лікарських засобів та промисловості.

Також органи Комітету припиняли порушення законодавства про захист економічної конкуренції у вигляді інших видів антиконкурентних узгоджених дій, які стосуються, зокрема, вчинення суб'єктами господарювання схожих дій (бездіяльності) на ринку товару, які призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції у разі, якщо аналіз ситуації на ринку товару спростовує наявність об'єктивних причин для вчинення таких дій (бездіяльності).

Такі дії найчастіше мали ціновий характер і були найбільш поширені на ринках паливно-енергетичного комплексу та роздрібної торгівлі продуктами харчування.

Можемо зробити висновок, що антиконкурентні узгоджені дії представляють собою особливу форму монополістичного об'єднання господарюючих суб'єктів, результатом якого є їх протиприродна взаємовигідна співпраця замість необхідного суперництва між ними, це проявляється у координації конкурентної поведінки на ринку, що передбачає встановлення певних квот, обмежень, нав'язувань умов придбання товарів, застосування різних умов до рівнозначних покупців тощо.

Органи державного контролю за економічною конкуренцією своїми діями регулюють дані відносини на ринку, а саме наданням дозволу на економічну концентрацію та узгоджених дій.

Економічною концентрацією слід вважати процес злиття підприємств, компаній та інших ринкових активів, внаслідок якого зростає економічна влада учасників ринку. Концентрацією визнається не лише придбання акцій, але й створення нових підприємств, передання певних об'єктів в оренду й навіть призначення керівників великих компаній.

Дозвіл на узгоджені дії надається підприємствам у разі, якщо вони доведуть, що ці дії сприятимуть вдосконаленню виробництва, розвитку малих чи середніх підприємств та інше.

2.3. Недобросовісна конкуренція як вид антиконкурентної поведінки.

У зв'язку з впровадженням ринкових реформ, роздержавленням та приватизацією, наявністю різноманітних недержавних форм підприємництва (приватних, колективних тощо), появи і розвитку конкуренції на ринку України між вітчизняними та зарубіжними товаровиробниками виникла об'єктивна необхідність щодо вдосконалення правових засад захисту суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції, яка з кожним роком набирає все більших масштабів.

Останні кілька років характеризуються впливом різних факторів на умови розвитку конкурентного середовища в економіці України. З одного боку,

політична стабілізація демократичних принципів та консолідація українського суспільства на основі європейських інтеграційних зусиль, перебіг сучасної ринкової економіки, дерегуляція та деолігархізація економічного життя сприяли створенню умов для конкурентних відносин на національних ринках [35, с. 86].

З іншого боку, одним з основних факторів, що стримують розвиток економічних процесів, є нерівність конкурентних умов, яка виникає внаслідок активного використання нецінових методів добросовісної та недобросовісної конкуренції та регулюється системою державних методів регулювання конкуренції [52, с.29].

Сьогодні серед основних методів недобросовісної конкуренції виділяють: економічне (промислове) шпигунство, підробку продукції конкурентів, підкуп і шантаж, обдурювання споживачів, махінації з діловою звітністю, валютні махінації, приховування дефектів тощо [30].

З огляду на це виникає необхідність правильного розуміння такого явища, як недобросовісна конкуренція, тому дослідження цього питання є актуальним.

Вперше поняття «недобросовісна конкуренція» з'явилося в середині XIX століття у Франції. Цим поняттям стали оперувати суди для того, щоб захищати інтереси підприємців у конкурентній боротьбі.

Основним етапом становлення такого явища, як недобросовісна конкуренція, прийнято вважати кінець XIX - початок XX століття. Саме в цей період були прийняті Паризька конвенція про охорону промислової власності (1883 рік) та Закон Німеччини «Про припинення недобросовісної конкуренції» (1909 рік), що стали основою для подальшого розвитку поняття недобросовісної конкуренції.

Перше визначення недобросовісної конкуренції було наведено у Паризькій конвенції про охорону промислової власності, що являє собою міжнародну угоду, учасницями якої є більш ніж сто країн світу (у тому числі і Україна). Так, виходячи із положення статті 10-bis цієї конвенції, актом недобросовісної конкуренції вважається будь-який акт конкуренції, що суперечить чесним звичаям у промислових і торговельних справах, зокрема: - усі дії, здатні якимось

способом спричинити змішування відносно підприємства, продукції або промислової чи торговельної діяльності конкурента; - неправдиві твердження при існуванні комерційної діяльності, здатні дискредитувати підприємство, продукцію або промислову чи торговельну діяльність конкурента; - вказівки чи твердження, використання яких при здійсненні комерційної діяльності може ввести громадськість в оману щодо характеру, способу виготовлення, властивостей, придатності до застосування або кількості товарів [2].

У даному випадку можна зазначити, що конвенція, закріпивши загальне визначення акту недобросовісної конкуренції, зобов'язує забезпечити захист від недобросовісної конкуренції та тим самим передбачає, що кожна держава-учасниця конвенції, виходячи із цього визначення і своїх національних особливостей, самостійно визначить, що слід розуміти під недобросовісною конкуренцією.

Тільки з прийняттям Закону України від 7 червня 1996 року «Про захист від недобросовісної конкуренції», були чітко визначені правові засади захисту господарюючих суб'єктів (підприємців) і споживачів від недобросовісної конкуренції, було дано поняття недобросовісній конкуренції. Правове визначення поняття недобросовісної конкуренції є найбільш важливою нормою Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», який спрямований на встановлення, розвиток і забезпечення торгових та інших чесних звичаїв ведення конкуренції при здійсненні господарської діяльності в умовах ринкових відносин [10].

Так, відповідно до ч. 1 ст. 1 зазначеного закону недобросовісною конкуренцією є будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності. Недобросовісною конкуренцією визначаються такі дії:

1. Неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання (неправомірне (тобто без дозволу) використання чужих позначень, рекламних матеріалів, упаковки; неправомірне використання товару іншого виробника; копіювання зовнішнього вигляду виробу; порівняльна реклама).

2. Створення перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції (дискредитація господарюючого суб'єкта - тобто поширення неправдивих, неповних або неточних відомостей, які завдають шкоди діловій репутації конкурента; схилення до бойкоту господарюючого суб'єкта; схилення постачальника до дискримінації покупця (замовника); підкуп працівника, посадової особи постачальника, покупця; досягнення неправомірних переваг у конкуренції - тобто шляхом порушення законів; поширення інформації, що вводить в оману).

3. Неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці.

Як зазначається у ст. 42 Господарського кодексу України, підприємницька діяльність є самостійною, ініціативною та систематичною на власний ризик господарською діяльністю, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. У той же час, отримання прибутку - це основна мета підприємця, стратегічним же напрямком його діяльності є збільшення власних капіталів, економічне зростання, що зумовлює прагнення суб'єкта господарювання до пошуку оптимальних економічних рішень для того, щоб вироблені ним товари і послуги мали попит у споживачів [3].

Оскільки в умовах ринку до описаної ситуації прагне кожний суб'єкт підприємницької діяльності, великий прибуток одержить той, хто зробить свій товар конкурентоздатним. У цьому розумінні конкуренція завжди є необхідною умовою підприємницької діяльності в суспільстві, а отже і ринкової економіки, заснованої на товарному виробництві й у публічних закупівлях, в умовах якої суб'єкт господарювання має успішно вести справи шляхом наповнення ринка новим товаром і послугами з подальшим пониженням ціни за одиницю товару [41].

В.С. Кулішенко виділяє чинники, що зумовлюють поширення недобросовісної конкуренції. Він вважає, що вона набуває поширення через те, що: не всі суб'єкти господарювання планують своє існування протягом тривалого

часу, а тому не піклуються про створення чесної репутації і після вчинення недобросовісних дій припиняють свою діяльність; споживачі не отримують достатньої інформації про товари навіть після їхньої купівлі і використання; недостатність представлення корисної інформації про характеристику товарів на ринку; споживачі іноді не мають можливість довідатись про ціну і якість, запропоновані різними конкурентами [48, с. 650-651].

Аналіз поняття «недобросовісна конкуренція», яке міститься в Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції», дає можливість виділити ряд її ознак.

1. Першою ознакою недобросовісної конкуренції можна назвати дії або активну поведінку суб'єктів господарювання. Серед деяких вчених-правознавців таке явище, як недобросовісна конкуренція часто розглядається як правопорушення.

2. Наступною важливою ознакою недобросовісної конкуренції є її суб'єкти. Суб'єктами недобросовісної конкуренції можуть бути лише господарюючі суб'єкти, тобто організації, що займаються підприємницькою діяльністю, а також індивідуальні підприємці. Виходячи з того, що у ч. 3 ст. 1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» зазначено, що терміни, які вживаються для цілей цього Закону, визначені Законом України «Про захист економічної конкуренції» суб'єкт господарювання це - юридична особа незалежно від організаційно-правової форми та форми власності чи фізична особа, що здійснює діяльність з виробництва, реалізації, придбання товарів, іншу господарську діяльність, у тому числі яка здійснює контроль над іншою юридичною чи фізичною особою; група суб'єктів господарювання, якщо один або декілька з них здійснюють контроль над іншими. Суб'єктами господарювання визнаються також органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління та контролю в частині їх діяльності з виробництва, реалізації, придбання товарів чи іншої господарської діяльності.

3. Однією із важливих та необхідних характерних ознак недобросовісною

конкуренції є наявність конкурентних відносин між суб'єктом, який вчинив порушення, і суб'єктом, чиї права на конкуренцію порушені. Тобто можна стверджувати про те, що для визначення дій як недобросовісних у конкуренції, потрібно зрозуміти, чи існують вказані вище відносини. Якщо використовувати поняття конкуренції, яке міститься в Законі України «Про захист економічної конкуренції», конкурентні відносини характеризуються як процес змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання.

4. Суперечність дій недобросовісної конкуренції торговим та чесним звичаям у господарській діяльності являє собою ще одну із ознак. Слід підкреслити, що на сьогоднішній день в Україні ще не сформований звід торгових та інших чесних звичаїв у підприємницькій діяльності, що внаслідок тривалого та спільного застосування визнаються учасниками господарської діяльності як обов'язкові ділові норми. Саме таку думку висловлює О.В. Безух [29, с. 42].

Під час розгляду такої ознаки недобросовісної конкуренції, як суперечність дій торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності, необхідно пам'ятати, що відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 92 Конституції України [19] правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання визначаються виключно законами України. Тобто, з одного боку, практика застосування в Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції» як критерію недобросовісної конкуренції суперечності дій торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності є спірною, оскільки природа цих соціальних норм не передбачає затвердження їх Верховною Радою України, тим більше у формі закону, як цього вимагає Конституція України.

Однак відповідно до ст. 33 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» суб'єкти господарювання при сприянні Торгово-промислової палати України та інших заінтересованих організацій можуть розробляти правила професійної етики у конкуренції для відповідних сфер господарської діяльності, а також для певних галузей економіки. Правила

професійної етики у конкуренції погоджуються Антимонопольним комітетом України в установленому ним порядку та можуть використовуватись при укладанні договорів, розробці установчих та інших документів суб'єктів господарювання [10].

З огляду на це, питання укладення певних правил поведінки учасників конкурентних відносин повинно мати розвиток у подальшій розробці законодавства, пов'язаного із захистом від недобросовісної конкуренції. Це, у свою чергу, надасть можливість органам державної влади України більш повно враховувати особливості конкурентних правовідносин, а суб'єктам господарювання - самостійно контролювати дії конкурентів, використовуючи правові засоби регулювання цих відносин.

Також, О.О. Бакалінська в одній із своїх праць зазначає, що остаточно визначити поняття і види недобросовісної конкурентної практики не є можливим через постійну мінливість конкурентних відносин та господарських зв'язків їх учасників. Саме з огляду на це головним завданням систематизації та уніфікації конкурентного законодавства має стати вдосконалення організаційно-правових засад забезпечення захисту добросовісної конкуренції в Україні та підвищення ефективності застосування норм конкурентного законодавства органами правозастосування [28].

У зв'язку з карантинном, під час запроваджених органами державної влади заборон та обмежень на території України, Антимонопольним комітетом України протягом 2020 року було проведено моніторинг здійснення державного контролю за дотриманням суб'єктами господарювання добросовісної конкуренції у сфері реклами лікарських засобів.

Відповідно до рішення Антимонопольного комітету України від 22.10.2020 № 654-р, комітетом виявлено розміщення інформації в мережі Інтернет та соціальних мережах, що профілактика коронавірусу здійснюється методом озонотерапії.

Так, озонотерапія - метод лікування із застосуванням медичного озону. Медичний озон отримують за допомогою медичного озонатора з медичного

кисню.

Водночас, за наявною у Комітеті інформацією, твердження про те, що озонотерапія є профілактикою захворювання COVID-19, не має належного підтвердження.

Проте ПП «Медичний Центр «Альтернатива» поширювало на своєму сайті, у соціальних мережах, смс-повідомленнях інформацію про те, що озонотерапія є профілактикою зазначеного захворювання.

У зв'язку з наведеним, Комітетом надано ПП «Медичний Центр «Альтернатива» обов'язкові для виконання рекомендації від 09.04.2020 № 19-рк: припинити дії щодо поширення інформації про профілактику гострої респіраторної хвороби COVID-19 озонотерапією, без належного обґрунтування відповідно до чинного законодавства, зокрема, без офіційних рекомендацій Міністерства охорони здоров'я України.

При цьому ПП «Медичний Центр «Альтернатива» не виконало вказаних рекомендацій, у зв'язку із чим Комітетом було розпочато розгляд справи, яка завершена прийняттям рішення Комітету про вчинення порушення, передбаченого ст. 15¹ Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [23].

Крім шкоди правопорядку у сфері конкуренції, прояви недобросовісної конкуренції також завдають або можуть завдати шкоди суб'єктам господарювання або їх діловій репутації. Така шкода може проявлятися, наприклад, у втратах суб'єкта господарювання від недоотриманих замовлень, від зниження обсягів реалізації продукції, від відволікання клієнтури тощо. У свою чергу, перелічені обставини призводять до зменшення прибутку. За законодавством України, як і більшості зарубіжних країн, для визначення дій як недобросовісної конкуренції наявність фактично завданої шкоди не є обов'язковою (достатньо лише можливості заподіяння такої шкоди). Наявність шкоди повинна доводитися лише у випадку, коли конкурент вимагає відшкодування завданих збитків. У результаті недобросовісної конкуренції шкода також може бути завдана споживачам, які, як вже зазначалося, хоч і не беруть безпосередньої участі у конкуренції, але

виступають об'єктом конкурентної боротьби, через який і ведеться конкуренція.

Тому, під недобросовісною конкуренцією слід розуміти дії у конкуренції, що суперечать чинному законодавству, правилам професійної етики, торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності і які завдали чи можуть завдати шкоди іншим суб'єктам господарювання, їх діловій репутації та/або споживачам. Щороку, суб'єкти господарської діяльності заради отримання прибутку в умовах економічної конкуренції знаходять численні способи набуття неправомірної вигоди і тому, перелік дій, що ми вважаємо для нас звичним, можливо, в майбутньому буде розширений на законодавчому рівні, задля рівності на арені конкурентної боротьби.

РОЗДІЛ 3.

ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

3.1. Досвід провідних іноземних держав щодо реалізації контролю за економічною конкуренцією.

В умовах переходу України від планової економіки до ринкової одним з найбільш значущих ознак і чинників її розвитку з'явилася свобода економічної діяльності та свобода конкуренції. Однак в дійсності, зловживаючи конституційно закріпленою свободою економічної діяльності і, зокрема, свободою укладення договорів, господарюючі суб'єкти можуть здійснювати узгоджені дії та укласти такі угоди, які призводять до обмеження або повного заперечення зазначеної свободи.

Вітчизняне антимонопольне регулювання порівняно з антимонопольними законодавствами розвинутих держав досить молоде. Воно створювалося з використанням світового досвіду та з урахуванням специфічних чинників, що об'єктивно існують в Україні. Як зазначалося в попередньому розділі, історично склалися дві системи антимонопольного регулювання: американська і європейська. Американська система базується на принципі заборони монополії. Європейська система не розглядає монополістичну практику як неправомірну і бореться лише зі зловживаннями в цій області.

Денисенко М. П. у своїй праці проаналізувавши світовий досвід створення належного рівня економічної безпеки національних підприємств, підсумував, що головна роль в цьому належить державі [39].

В якості приклада навів такі країни, як Німеччина, Казахстан, Білорусь, Великобританія, Італія, Іспанія в яких дієва законодавча база стимулює економічний розвиток підприємств малого та середнього бізнесу та запобігає кризовим явищам.

Законодавча база Іспанії, Великобританії, Казахстану та Білорусі спрямована, перш за все, на попередження небезпечних ситуацій в економіці.

Уряд Китаю спрямовує законодавчу базу на підтримку національних інвестицій у пріоритетні галузі економіки країни.

Для досягнення економічної безпеки своїх підприємств, більшість країн із стабільною економікою інвестують у інноваційні проекти та сприяють розвитку науково-технічного забезпечення [45]. Значна кількість компаній в розвинутих країнах керуються принципами: наукові знання виступають ключем в забезпечене майбутнє; сучасні технології створюють основу розвитку соціально-економічної безпеки підприємств; керівництво підприємств повинно стимулювати розвиток науки і технічного забезпечення.

В економічно розвинених країнах нормативноправова база визначає об'єктивну реальність ризиків, які пов'язані із посиленням конкуренції та загостренням проблем ринкового середовища в різних сферах діяльності на внутрішньому та зовнішньому ринках. Для цього необхідно застосовувати відповідні організаційні та структурні заходи підтримки та забезпечення стійкості підприємств, виділяю'чи, сектори малого і середнього бізнесу в сучасних складних умовах [43].

Звернемося детальнішу увагу до досвіду антимонопольного регулювання в зарубіжних країнах. Перший в сучасній історії антимонопольний закон був прийнятий в 1889 році в Канаді.

Роком пізніше в США був прийнятий Акт Шермана, який заклав основи американського антимонопольного регулювання. Основна економічна мета закону - створити умови на користь вільного підприємництва і нічим необмежуваної конкуренції, а також підвищити добробут споживачів, запобігти несправедливому перерозподілу благ від споживачів до виробників, підтримати життєздатність демократичних інститутів. У законі відсутні формулювання понять «монополія» і «трест» (основна форма монополії). Закон містить прямі заборони на об'єднання у формі тресту, таємні змови чи інші дії, що обмежують торгівлю або комерцію між штатами, монополізацію, спроби її здійснення, вступ

у змову з метою монополізації [74]. Закон Шермана не мав на меті захист конкуренції - це був відверто протекціоністський закон, створений для захисту малого і менш ефективного бізнесу від більших конкурентів. На рівні окремих регіонів антимонопольні закони з'явилися ще раніше - в окремих штатах США.

Особливістю антимонопольного законодавства США є те, що на рівні федерації забезпечення виконання антитрестового законів покладено на два адміністративних органа - Міністерство юстиції та Федеральну торгову комісію. На рівні штатів ці функції виконували генеральні атторнеї. Регулювання конкурентних відносин в США вважається в даний час одним з найбільш комплексних, жорстких і ефективних у світі [54].

В останні роки спостерігається подальше посилення кримінального переслідування порушників антитрестівського законодавства. На сьогодні втілення в життя антимонопольного законодавства сприяє захисту американських споживачів і виробників від монополістичних зловживань і сприяє розвитку американської економіки.

Для сучасного антимонопольного регулювання характерні гнучкість щодо окремих випадків монополістичної практики, а також пом'якшення кількісних стандартів антимонопольного законодавства. Саме тому в країні з жорстким, здавалося б, антимонопольним законодавством монополії досягли найбільшого в порівнянні з іншими країнами розвитку.

У європейській системі вперше юридичні засоби в боротьбі з негативними проявами конкуренції почали використовувати у Франції. Тут раніше, ніж у інших країнах, концентрація капіталу досягла розмірів, що дозволили негативним проявам у господарській діяльності стати чинником, який гальмує розвиток економіки. Спеціальне законодавство в цій галузі було ще відсутнє. Межа між правомірними і неправомірними діями перебуває там, де право на вільне проведення господарської діяльності одного суб'єкта переходить у зловживання та порушення аналогічного права іншого суб'єкта. Наведеної теоретичної конструкції дотримується сучасне французьке законодавство про конкурентну та

антимонопольну практику. Нормативно-правовим актом, який чітко наводить перелік конкурентних правопорушень, є Цивільний кодекс Франції [72].

Французьке законодавство надає державним органам широкі повноваження щодо оперативного впливу на антиконкурентну діяльність на ринках будь-яких товарів. Шляхом рецепції французького законодавства пішло законодавство більшості західноєвропейських країн (Італія, Бельгія, Голландія та ін.) [60].

В Європейському союзі в якості головного завдання конкурентної політики було визначено «створення режиму, що забезпечує умови, при яких конкуренція на спільному ринку буде носити нормальний характер» [71, с. 39].

Конкурентна політика в ЄС існує не відокремлено, а розвивається в рамках глобальної інтеграційної політики і проникає в усі сфери економічної діяльності. Наприклад, антимонопольне законодавство Німеччини ґрунтується на двох принципах: принципі заборони монополії (як у США) і принципі контролю за монополістичною практикою (як в більшості країн ЄС).

Німеччина належить до групи країн, які мають спеціальне законодавство про припинення недобросовісної конкуренції. Основним нормативним актом є Закон про недобросовісну конкуренцію 1909 (зі змінами від 17 грудня 1999 г.) [73], який містить визначення складу дій, що представляють собою недобросовісну конкуренцію, процесуальні норми, що стосуються, наприклад, забезпечення позову, а також норми, пов'язані з відповідальністю за порушення конкуренції.

Законодавство про конкуренцію розвинених зарубіжних країн виникло в ринкових умовах, в умовах товарної економіки, коли утворювалися крупні структури монополістичного типу. У зв'язку з чим у законодавстві про конкуренцію розвинених зарубіжних країн значна увага приділялася обмежувальним заходам, тобто власне антимонопольному законодавству. В Україні, де конкурентне законодавство створювалося при практично повній відсутності конкурентних відносин, першорядна роль повинна належати

стимулюванню конкуренції. Обмежувальні заходи вторинні по відношенню до стимулюючих заходів, тобто є нерезультативним без застосування останніх.

Більшість факторів, що перешкоджають розвитку конкуренції в Україні, не можуть бути усунені за допомогою застосування навіть ідеального антимонопольного законодавства. Потрібні заходи активної конкурентної політики, включаючи підвищення захисту прав власності, розширення економічної свободи, зняття інфраструктурних обмежень [68].

На нашу думку, в числі найбільш важливих напрямків реформування представляється необхідним виділяти наступне: метою застосування антимонопольного законодавства не повинен бути захист окремих груп учасників ринків, тобто повинна відбутися зміна пріоритетів в застосуванні норм про зловживання домінуванням (зниження числа справ, порушуваних за фактом монополю високої ціни) і по вертикальних угодах (зниження числа справ за фактом нанесення збитку в рамках добровільно укладених договорів за межами галузей природних монополій).

Незважаючи на те що конкурентне законодавство кожної окремо взятої країни має свої особливості, мета його єдина - досягнення конкуренції; проте норми права, за допомогою яких може бути досягнута ця мета, можуть значно відрізнятися. В українських умовах успішність антимонопольного регулювання багато в чому залежить від економічної політики держави.

Так, використовуючи досвід зарубіжних держав, потрібно враховувати специфіку соціально-економічного розвитку нашої країни, вибирати найбільш доцільні у даний період форми та методи організації відносин, які виникають при формуванні та розвитку конкуренції. Практика підтверджує необхідність оптимального співвідношення різних за формою власності та розмірами підприємств у єдиному економічному просторі, а тому в процесі антимонопольного регулювання потрібно враховувати доцільність організаційних перетворень та запобігати монополізації економіки [54].

Проаналізувавши історію розвитку конкурентного законодавства провідних іноземних держав, можна резюмувати, що його становлення припадає

на XIX–XX століття, оскільки саме в ці роки питання регулювання конкуренції отримує своє нормативно-правове закріплення майже у всіх країнах світу, а отже, відбувається становлення конкурентного законодавства зі створенням регуляторних антимонопольних органів.

«Американська модель» ставить за мету боротьбу з монополіями. Крім того, саме основоположні норми антитрастового законодавства США стали основою для подальшого розвитку конкурентного законодавства всіх країн. «Європейська», навпаки, лише обмежує діяльність монополій та забороняє зловживання монопольним становищем, а не його займання. Також слід зазначити, що регулювання конкурентних відносин у країнах Європейської спільноти відбувається як на рівні національного законодавства, так і на рівні конкурентного права ЄС.

3.2. Узагальнення практики застосування судами та іншими органами влади законодавства про економічну конкуренцію.

Щоб Антимонопольний комітет України визнав порушення законодавства про захист економічної конкуренції вчиненим, достатнім є встановлення й доведення наявності наміру суб'єктів господарювання поводити власну конкурентну поведінку, зокрема шляхом обміну інформацією під час підготовки тендерної документації, що, у свою чергу, призводить або може призвести до переваги одного з учасників під час конкурентного відбору з метою визначення переможця процедури закупівлі.

У більшості судових справ за позовами суб'єктів господарювання про визнання недійсним рішення Антимонопольного комітету України про порушення антимонопольного законодавства суд відмовляє у задоволенні позову. Судом визнається правомірним встановлення Антимонопольним комітетом України у діях суб'єкта господарювання порушення.

Так, в постанові Касаційного господарського суду від 13 березня 2018 року по справі № 924/381/17 не приймаючи доводи суб'єкта господарювання,

наголошено, що для кваліфікації дій суб'єкта господарювання як антиконкурентних узгоджених не є обов'язковою умовою наявність негативних таких дій у вигляді завдання збитків, порушень прав та охоронюваних законом інтересів інших господарюючих суб'єктів чи споживачів, оскільки достатнім є встановлення самого факту погодження конкурентної поведінки, яка може мати негативний вплив на конкуренцію [13].

Крім того, коли суб'єкти господарювання не досягнуть мети, з якою вони узгоджують власну конкурентну поведінку, з причин та обставин, що не залежать від їх волі, не є підставою для встановлення відсутності правопорушення, передбаченого статтею 6 Закону України «Про захист економічної конкуренції».

Відтак для визнання Антимонопольним комітетом України порушення законодавства про захист економічної конкуренції вчиненим, достатнім є встановлення й доведення наявності наміру суб'єктів господарювання погодити (скоординувати) власну конкурентну поведінку, зокрема шляхом обміну інформацією під час підготовки тендерної документації, що, у свою чергу, призводить або може призвести до переваги одного з учасників під час конкурентного відбору з метою визначення переможця процедури закупівлі. Аналогічний висновок міститься в Постанові ВС від 20.11.2018 року у справі № 910/22523/17 [14].

Так як остаточно виділити ті чи інші рішення за 2021 рік, які стали вирішальними у цьому році ще доволі важко, то візьмемо для прикладу судову практику за 2020 рік. До гучних спорів з Антимонопольного комітету України, що були доволі на слуху, на нашу думку, можна віднести:

1. Висновок Верховного Суду у справі № 910/7696/19 [12], викладений в ухвалі від 13 серпня 2020 року щодо касаційного оскарження рішень судів попередніх інстанцій у справах щодо оскарження рішень органів Антимонопольного комітету України, винесених на підставі пункту 1 статті 50 Закону України «Про захист економічної конкуренції» у вигляді вчинення антиконкурентних узгоджених дій, які стосуються спотворення результатів торгів, конкурсів, аукціонів.

Верховний Суд вказує, що подібність правовідносин означає, зокрема, тотожність об'єкта та предмета правового регулювання, а також умов застосування правових норм (часу, місця, підстав виникнення, припинення та зміни відповідних правовідносин). Зміст правовідносин з метою з'ясування їх подібності в різних рішеннях суду касаційної інстанції визначається обставинами кожної конкретної справи. При цьому під судовими рішеннями у справах зі спорів, що виникли з подібних правовідносин, слід розуміти, зокрема, такі, де аналогічними є предмет спору, підстави позову, зміст позовних вимог та встановлені фактичні обставини, а також має місце однакове матеріально-правове регулювання спірних відносин. З'ясування подібності правовідносин у рішеннях суду (судів) касаційної інстанції визначається з урахуванням обставин кожної конкретної справи.

2. Заслуговує на увагу й Постанова Касаційного Господарського Суду Верховного Суду від 11 червня 2020 року у справі № 910/10212/19 [15], щодо вірогідності та взаємного зв'язку доказів у їх сукупності у справах, які стосуються антиконкурентних узгоджених дій. Верховний Суд у постанові виходив із того, що для визнання органом Антимонопольного комітету України порушення законодавства про захист економічної конкуренції вчиненим достатнім є встановлення й доведення наявності наміру суб'єктів господарювання погодити (скоординувати) власну конкурентну поведінку, зокрема, шляхом обміну інформацією під час підготовки тендерної документації, що призводить або може призвести до переваги одного з учасників під час конкурентного відбору з метою визначення переможця процедури закупівлі. Негативним наслідком цього є сам факт спотворення результатів торгів (через узгодження поведінки конкурентами). Узгоджена поведінка учасників торгів не відповідає суті конкурсу. Змагання при проведенні торгів забезпечується таємністю інформації; змагальність учасників процедури закупівлі з огляду на приписи статей 1, 5, 6 Закону України «Про захист економічної конкуренції» передбачає самостійні та незалежні дії (поведінку) кожного з учасників та їх обов'язок готувати свої пропозиції конкурсних торгів окремо, без обміну інформацією. Верховний Суд

неодноразово наголошував на тому, що господарським судам першої та апеляційної інстанцій під час вирішення справ щодо визнання недійсними рішень Антимонопольного комітету України про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, зокрема, за антиконкурентні узгоджені дії, які стосуються спотворення результатів торгів та накладення штрафу, належить здійснювати оцінку доказів за своїм внутрішнім переконанням у порядку ч. 2 ст. 86 Господарським процесуальним кодексом України, а також досліджувати вірогідність і взаємний зв'язок доказів у справі в їх сукупності. Тобто питання про наявність/відсутність узгоджених антиконкурентних дій суди мають досліджувати з огляду на всю сукупність обставин і доказів, з'ясованих та досліджених у справі, в їх взаємозв'язку.

3. Постанова Касаційного Г осподарського Суду Верховного Суду від 30 січня 2020 року у справі № 910/14949/18 [16], в якій була викладена правова позиція, що судом не можуть досліджуватись та оцінюватись додаткові пояснення сторін, які стосуються кваліфікації встановленого органом Антимонопольного комітету України порушення конкурентного законодавства, які не надавались у межах розгляду справи про порушення конкурентного законодавства. Верховний Суд вказав, що у вирішенні відповідних спорів суди не повинні перебирати на себе непритаманні судам функції органів Антимонопольного комітету України, зокрема, самостійно доводити замість відповідного органу певні обставини. Саме на орган Антимонопольного комітету України покладено обов'язок навести відповідні докази у своєму рішенні, на підставі яких орган дійшов висновку про обставини справи, а суд покликаний дослідити та оцінити наведені органом докази, і, в разі їх підтвердження, вони можуть бути достатніми для висновків органу, викладених у Рішенні Антимонопольного комітету України. Цю позицію активно використовують суди всіх інстанцій та на неї постійно посилається вищезазначений органу своїх заявах по суті.

Антимонопольний комітет України дослідив питання порушення ДП «НАІС» законодавства про захист економічної конкуренції, шляхом визначення єдиного

учасника пілотного проєкту з інформування про реєстраційні дії у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно без дотримання конкурентної процедури.

За результатами опрацювання заяви, надані ДП «НАІС» обов'язкові для розгляду рекомендації [19], які стосувалися визначення прозорих та проконкурентних умов обрання суб'єктів господарювання для укладення договорів надання послуг з інформування про реєстраційні дії у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.

Зазначені рекомендації були виконані, забезпечено конкурентні умови доступу на ринок – наразі суб'єкти господарювання мають рівні можливості укладати з ДП «НАІС» відповідні договори.

В іншому випадку Комітетом досліджувались дії АТ «Українська залізниця» під час проведення у 2018 році відкритого конкурсу з відбору страхової компанії для здійснення обов'язкового особистого страхування пасажирів від нещасних випадків на залізничному транспорті. Комітетом було виявлено намагання Укрзалізниці обрати страховика, виходячи з того, яка страхова компанія запропонує кращі умови співробітництва для АТ «Українська залізниця», при цьому критерії вибору майже унеможливили цінову конкуренцію.

З метою усунення ознак порушення Комітетом були надані рекомендації Укрзалізниці [20] про вжиття заходів для проведення конкурсу за чіткими, прозорими та недискримінаційними критеріями, які забезпечать можливість учасникам конкурувати з метою здобуття переваг завдяки власним досягненням.

У липні 2020 року Укрзалізниця провела конкурс з відбору страхової компанії, в якому оцінка здійснювалася за сімома критеріями (чотири цінових та три фінансових) та не було ніяких рекомендованих значень показників, тільки бали за оцінку по кожному критерію. Вже менше ніж за місяць було визначено переможця конкурсу та надана можливість підписання відповідних договорів.

Отже, за результатами розгляду вказаних справ Комітетом було відновлено справедливі конкурентні умови в максимально ефективний спосіб.

У висновках органів Антимонопольного комітету України протягом 2018-2020 років зазначається, що рішення, які містили визнання вчинення порушень,

передбачених частиною першою ст. 13 Закону України «Про економічну конкуренцію», склали близько 70 % всіх рішень стосовно зловживань монопольним (домінуючим) становищем. Тому вважаємо за доречне свою увагу зосередити саме на цьому правопорушенні.

Частина перша ст. 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції» містить загальне визначення діянь суб'єктів господарювання, що визнаються зловживанням монопольним (домінуючим) становищем суб'єктів господарювання. Норма цієї частини статті визначає спеціальний суб'єкт правопорушення: суб'єкт господарювання, який займає монопольне (домінуюче) становище на ринку. Стаття передбачає подвійну альтернативну форму вчинення правопорушень: дії чи бездіяльність. При цьому, відповідні діяння повинні мати специфічну кваліфікуючу ознаку - бути неможливими за умов існування значної конкуренції на ринку [9].

Всього під час узагальнення проаналізовано 50 рішень органів Комітету у справах про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, з яких 32 - рішення про визнання вчинення порушення та накладення штрафу відповідно до частини першої ст. 48 Закону України «Про економічну конкуренцію», 12 - рішення про закриття провадження у справах відповідно до частини третьої ст. 46 Закону України «Про економічну конкуренцію».

Переважає кількість рішень (близько 65 %) стосувалася діянь господарських товариств, 30 % - порушень з боку комунальних підприємств, 5 % - порушень з боку державних підприємств. У 5 % випадків відповідачами у справах про порушення, передбачені частиною першою ст. 13 Закону, були фізичні особи - підприємці та селянські фермерські господарства.

За загальним правилом можливість монопольного (домінуючого) становища фізичної особи-підприємця на ринку є дуже малоімовірною. У проаналізованих випадках, в яких відповідачами у справах про зловживання монопольним (домінуючим) становищем були фізичні особи-підприємці, вони здійснювали господарську діяльність на специфічних ринках міських або міжміських пасажирських перевезень автомобільним транспортом загального

користування, доступ на які регулюється державою через проведення конкурсів та закріплення конкретного автобусного маршруту загального користування за перевізником, який став переможцем конкурсу (ст. 43, 44 Закону України «Про автомобільний транспорт») [6]. Отже, конкуренція у цих випадках виступає не як конкуренція на ринку, а як конкуренція за ринок, і в силу дії спеціальних адміністративних механізмів на певний час (час дії договору переможця конкурсу із замовником перевезень) її вплив може не поширюватися навіть на фізичну особу-підприємця.

За галузевим розподілом найбільша кількість рішень (близько 35 %) стосувалася сфери водопостачання та водовідведення, а саме: ринків послуг централізованого водопостачання та водовідведення; послуг централізованого опалення та постачання гарячої води; послуг обслуговування та поточного ремонту мереж водопостачання та водовідведення; послуг з видачі технічних умов на приєднання до систем централізованого водопостачання та водовідведення.

Наступною за кількістю галузевою групою є зловживання монопольним (домінуючим) становищем у сфері газопостачання: ринки скрапленого газу, що реалізується населенню та скрапленого газу як моторного пального, послуг з розподілу та постачання природного газу.

Сфери електроенергетики стосувалися близько 20 % проаналізованих рішень: ринки передачі та розподілу електроенергії місцевими (локальними) мережами, постачання електроенергії за регульованим тарифом, послуги із забезпечення технічної можливості передачі електроенергії; приєднання електроустановок до мереж.

Отже, понад половину відсотків проаналізованих рішень стосувалися зловживань монопольним (домінуючим) становищем на ринках природних монополій або суміжних ринках.

У приблизно 12 % випадків опрацьовані рішення стосувалися зловживань монопольним (домінуючим) становищем у сфері транспорту: ринків послуг з перевезення пасажирів, автостанційних послуг, страхування цивільної

відповідальності міжнародних автоперевізників, послуг з організації вантажообробки вантажів.

У близько 10 % проаналізованих випадків рішення у справах про зловживання монопольним (домінуючим) становищем стосувалися житлово-комунальних послуг на потенційно-конкурентних ринках: послуг з утримання будинків і споруд; послуг вивезення, зберігання та захоронення побутових відходів; робіт з утримання об'єктів благоустрою, зелених насаджень.

Близько 9 % проаналізованих рішень стосувалися сфери оренди землі сільськогосподарського призначення та рухомого майна.

Поодинокі рішення про зловживання монопольним (домінуючим) становищем стосувалися ринків послуг, пов'язаних із забезпеченням прокладання кабелів провайдерів телекомунікацій, послуг адміністративного характеру (послуг доступу до реєстрів Мін'юсту, послуг фізичним особам у зоні митного контролю), метрологічних послуг, послуг з надання торговельних місць, ритуальних послуг.

Щодо застосування відповідальності, то у 75 % проаналізованих випадків на відповідачів у справах було накладено штраф відповідно до абзаців 1 та 7 ч. 1 статті 48 та статті 52 Закону України «Про захист економічної конкуренції». Розмір штрафів у проаналізованих рішеннях склав від 1,2 тис. грн. У решті випадків провадження у справах було закрито відповідно до частини третьої ст. 46 вищезазначеного закону без накладення штрафів.

В результаті можемо підсумувати, що державний контроль за економічною конкуренцією в особі Антимонопольного комітету України є доволі ефективним. Оскільки, численна судова практика підтверджує правомірність встановлення Антимонопольним комітетом України у діях суб'єкта господарювання порушення.

В період, коли країна переживає пандемію, підприємства у різних галузях відчують негативний вплив кризи на своє фінансове становище, ми вважаємо, що надання Антимонопольним комітетом України порушникам рекомендацій, без застосування жорстких штрафних санкцій, в багатьох випадках, може швидше та ефективніше відновити конкуренцію на ринку.

Що ж стосується рішень Антимонопольного комітету України, бачимо, що найбільше переважають порушення у сфері зловживання монопольним (домінуючим) становищем. За галузевим розподілом значна кількість рішень стосувалася сфери водопостачання та водовідведення, наприклад, пов'язаних із житлово-комунальними послугами. Найнижчий показник був у сфері оренди землі сільськогосподарського призначення та рухомого майна.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проведене дослідження дає змогу зробити наступні висновки та внести наступні пропозиції:

1. Історія виникнення інституту державного контролю бере свій початок ще задовго до проголошення України Незалежною. Виникнення вищезазначеного інституту почалося ще з періоду Київської Русі, що стало приводом для його поступового піднесення та удосконалення. Але за основу формування сучасного етапу розвитку державного контролю у сфері економічної конкуренції слід віднести прийнятий від 18 лютого 1992 року Закон України «Про обмеження монополізму та захист від недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності», яким передбачалося створення в Україні органу захисту економічної конкуренції. Що стосується саме державного контролю в галузі економічної конкуренції, то саме в цей час продовжується удосконалення структури Антимонопольного комітету України.

2. Систему засад державного контролю за економічною конкуренцією слід поділяти на загальні та спеціальні принципи. До загальних принципів належать ті, що характерні для державного контролю не тільки в сфері економічної конкуренції, але й в інших видах діяльності (законності, гласності, гарантування рівності прав усіх учасників перед законом тощо). Серед спеціальних принципів виокремлено ті, що властиві лише провадженню державного контролю за економічною конкуренцією (принцип безкоштовності, принцип оперативного здійснення контролю та інші).

3. Особливістю Антимонопольного комітету України є те, що він є одним із семи державних органів із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері державних закупівель. Як орган держави, він має свою структуру і апарат. Діючи за дорученням держави і в межах встановлених нею повноважень, він здійснює контроль за дотриманням антимонопольного законодавства в такий

спосіб, щоб забезпечувати ним потреби суспільства задовольнялись якомога повніше з найменшими витрати.

Слід зазначити, що сучасний стан Антимонопольного законодавства України знаходиться на високому рівні, так як євроінтегрований напрям економічного розвитку країни сприяє гармонізації українського конкурентного законодавства з європейським, що досягається шляхом перевірок спеціальними європейськими органами у сфері розвитку конкуренції та надання ними рекомендацій, а також участю держави у численних міжнародних договорах та програмах.

4. Зловживання домінуючим становищем в сфері виробництва, обігу товарів і послуг призводить до усунення реальної конкуренції, і тим самим перешкоджає процесу здійснення економічних реформ. З економічної точки зору домінування це здатність будь-якого підприємства (або групи спільно діючих підприємств) підвищувати і з вигодою для себе підтримувати ціни на більш високому рівні, ніж той, який встановився б в результаті конкуренції, протягом значного періоду часу. Особливу небезпеку зловживання домінуючим становищем представляє для розвитку малого і середнього підприємництва, а отже, для зростання числа робочих місць, інвестиційної привабливості вітчизняної економіки і, в кінцевому рахунку, для підвищення добробуту населення.

5. Антиконтентні узгоджені дії представляють собою особливу форму монополістичного об'єднання господарюючих суб'єктів, результатом якого є їх протиприродна взаємовигідна співпраця замість необхідного суперництва між ними, це проявляється у координації конкурентної поведінки на ринку, що передбачає встановлення певних квот, обмежень, нав'язувань умов придбання товарів, застосування різних умов до рівнозначних покупців тощо.

Органи державного контролю за економічною конкуренцією своїми діями регулюють дані відносини на ринку, а саме наданням дозволу на економічну концентрацію та узгоджених дій.

Економічною концентрацією слід вважати процес злиття підприємств, компаній та інших ринкових активів, внаслідок якого зростає економічна влада учасників ринку. Концентрацією визнається не лише придбання акцій, але й створення нових підприємств, передання певних об'єктів в оренду й навіть призначення керівників великих компаній.

Дозвіл на узгоджені дії надається підприємствам у разі, якщо вони доведуть, що ці дії сприятимуть вдосконаленню виробництва, розвитку малих чи середніх підприємств та інше.

6. Під недобросовісною конкуренцією слід розуміти дії у конкуренції, що суперечать чинному законодавству, правилам професійної етики, торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності і які завдали чи можуть завдати шкоди іншим суб'єктам господарювання, їх діловій репутації та/або споживачам. Щороку, суб'єкти господарської діяльності заради отримання прибутку в умовах економічної конкуренції знаходять численні способи набуття неправомірної вигоди і тому, перелік дій, що ми вважаємо для нас звичним, можливо, в майбутньому буде розширений на законодавчому рівні, задля рівності на арені конкурентної боротьби.

7. Історія розвитку конкурентного законодавства провідних іноземних держав та його становлення припадає на XIX–XX століття, оскільки саме в ці роки питання регулювання конкуренції отримує своє нормативно-правове закріплення майже у всіх країнах світу, а отже, відбувається становлення конкурентного законодавства зі створенням регуляторних антимонопольних органів.

«Американська модель» ставить за мету боротьбу з монополіями. Крім того, саме основоположні норми антитрастового законодавства США стали основою для подальшого розвитку конкурентного законодавства всіх країн. «Європейська», навпаки, лише обмежує діяльність монополій та забороняє зловживання монопольним становищем, а не його займання. Також слід зазначити, що регулювання конкурентних відносин у країнах Європейської

спільноти відбувається як на рівні національного законодавства, так і на рівні конкурентного права ЄС.

8. Державний контроль за економічною конкуренцією в особі Антимонопольного комітету України є доволі ефективним. Оскільки, численна судова практика підтверджує правомірність встановлення Антимонопольним комітетом України у діях суб'єкта господарювання порушення.

В період, коли країна переживає пандемію, підприємства у різних галузях відчують негативний вплив кризи на своє фінансове становище, ми вважаємо, що надання Антимонопольним комітетом України порушникам рекомендацій, без застосування жорстких штрафних санкцій, в багатьох випадках, може швидше та ефективніше відновити конкуренцію на ринку.

Що ж стосується рішень Антимонопольного комітету України, бачимо, що найбільше переважають порушення у сфері зловживання монопольним (домінуючим) становищем. За галузевим розподілом значна кількість рішень стосувалася сфери водопостачання та водовідведення, наприклад, пов'язаних із житлово-комунальними послугами. Найнижчий показник був у сфері оренди землі сільськогосподарського призначення та рухомого майна.

З метою удосконалення чинного законодавства України з питань регулювання державного контролю за економічної конкуренції пропонується внести наступні зміни та доповнення до деяких законодавчих актів України, а саме:

- пропонуємо ст. 3 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» доповнити наступними принципами: безкоштовності; оперативності; неприпустимості вимоги контролюючими органами до суб'єктів господарювання про отримання останніми дозволів, висновків та інших документів, що видаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, для початку здійснення підприємницької діяльності, за винятком випадків, передбачених законами.

- вважаємо, що Антимонопольним комітетом України повинна бути розроблена методика яка повинна включати диференціацію правопорушень та

передбачати застосування відповідальності для кожного конкурентного випадку, враховуючи ступінь шкоди, завданої економіці та конкретному суб'єкту. На законодавчому рівні ЄС цю проблему було вирішено шляхом прийняття окремого нормативного документа, який передбачає порядок визначення розміру штрафу за порушення у сфері конкуренції. Розроблена спеціальна методика призначення штрафів за антиконкурентні узгоджені дії, що дає можливість адекватно визначити розмір штрафу залежно від наслідків.

- доповнити п. 5 ч. 12 ст. 18 Закону України «Про публічні закупівлі» підставою для залишення скарги без розгляду – «порушення скаржниками строків оскарження», відсутність даного пункту призводить до обов'язку Органу оскарження приймати скарги до розгляду, незважаючи на порушення скаржниками строків, та приймати рішення у строки, визначені для розгляду скарг по суті, що призводить до затягування процедур закупівель із незалежних від органу оскарження підстав.

- внести зміни до ст. 22¹ Закону України «Про Антимонопольний комітет України» та задля покращення ефективності розслідувань порушень надати Антимонопольному комітету України безперешкодний доступ до реєстрів, баз даних тощо, що призведе до прискорення розслідувань щодо зловживань економічним становищем суб'єктами господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.03.2021).
2. Паризька конвенція про охорону промислової власності: Міжнародний документ від 20.03.1883. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123 (дата звернення: 18.06.2021).
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 24.06.2021).
4. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26. 11. 1993 року №3659-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text> (дата звернення: 20.11.2021).
5. Про природні монополії: Закон України від 20.04.2000 року №1682-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-14#Text> (дата звернення: 29.08.2021).
6. Про автомобільний транспорт: Закон України від 05.04.2001 № 2344-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14#Text> (дата звернення: 19.09.2021).
7. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 року № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 20.11.2021).
8. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 №877-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text> (дата звернення: 20.05.2021).
9. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 № 2210-3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text> (дата звернення: 16.10.2021)
10. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 № 236/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96->

%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 10.11.2021).

11. «Про затвердження методики визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання»: Розпорядження Антимонопольного комітету від 5 березня 2002 р. № 49-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-02#Text> (дата звернення: 16.07.2021).

12. Ухвала Касаційного Господарського Суду у складі Верховного Суду від 13 серпня 2020 року у справі № 910/7696/19. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=90962146&red=10000350f315adc196e5ccc9529ad9e7c4ac41&d=5> (дата звернення: 08.09.2021).

13. Постанова Касаційного Господарського Суду у складі Верховного Суду від 13 березня 2018 року у справі №924/381/17. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS182492.html (дата звернення: 08.09.2021).

14. Постанова Касаційного Господарського Суду у складі Верховного Суду від 20 листопада 2018 року у справі № 910/22523/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/78048412> (дата звернення: 08.09.2021).

15. Постанова Касаційного Господарського Суду у складі Верховного Суду від 11 червня 2020 у справі № 910/10212/19. URL:https://protocol.ua/ru/postanova_kgs_vp_vid_11_06_2020_roku_u_spravi_910_10212_19/ (дата звернення: 08.09.2021).

16. Постанова Касаційного Господарського Суду у складі Верховного Суду від 30 січня 2020 року у справі № 910/14949/18 . URL:https://protocol.ua/ru/postanova_kgs_vp_vid_30_01_2020_roku_u_spravi_910_14949_18/ (дата звернення: 08.09.2021).

17. «Про встановлення розміру плати за подання скарги та затвердження Порядку здійснення плати за подання скарги до органу оскарження через електронну систему закупівель та її повернення суб'єкту оскарження»: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.04.2020 № 292. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/292-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.11.2021).

18. Рекомендаційні роз'яснення Антимонопольного комітету України щодо застосування положень частин другої, п'ятої та шостої статті 52 Закону України «Про захист економічної конкуренції», частин першої та другої статті 21 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 09 серпня 2016 р.№ 39-пр. URL: https://amcu.gov.ua/storage/app/sites/1/imported_content/5d69103546d46.pdf (дата звернення: 07.08.2021).

19. Рекомендації Антимонопольного комітету України від 15 січня 2019 р. URL: № 1-рк <https://amcu.gov.ua/npas/pro-pripinennya-dij-yaki-mistyat-oznaki-porushennya-zakonodavstva-pro-zahist-ekonomichnoyi-konkurenciyi-usunennya-prichin-viniknennya-cih-porushen-i-umov-shcho-yim-spriyayut-2?v=5fc51a8059957> (дата звернення: 20.11.2021).

20. Рекомендації Антимонопольного комітету України від 03 жовтня 2019 р. № 56-рк. URL: <https://amcu.gov.ua/npas/pro-nadannya-rekomendacij-shchodo-pripinennya-dij-yaki-mistyat-oznaki-porushennya-zakonodavstva-pro-zahist-ekonomichnoyi-konkurenciyi-ta-usunennya-prichin-viniknennya-cih-porushen-i-umov-sh-2?v=5fc51cd565a76> (дата звернення: 20.11.2021).

21. Рішення Антимонопольного комітету України від 06 серпня 2020 №-470-р URL: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5f3/d35/59d/5f3d3559d9237558941889.pdf> (дата звернення: 08.10.2021).

22. Антимонопольного комітету України від 28 серпня 2020 р. № 562-р URL: <https://amcu.gov.ua/npas/pro-nadannya-dozvolu-na-uzgodzheni-diyi-34> (дата звернення: 08.10.2021).

23. Рішення Антимонопольного комітету України від 22 жовтня 2020 № 654-р. URL: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5f9/fd7/08d/5f9fd708dd9f7819532980.pdf> (дата звернення: 08.10.2021).

24. Рішення Антимонопольного комітету України від 05 листопада 2020 р. № 682-р. URL: <https://amcu.gov.ua/npas/pro-rezultati-rozglyadu-spravi-pro-porushennya-zakonodavstva-pro-zahist-ekonomichnoyi-konkurenciyi-8> (дата звернення: 20.11.2021).

25. Звіт Антимонопольного комітету України за 2020 рік. URL: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/605/4a0/e26/6054a0e268fc0702551413.pdf> (дата звернення: 16.08.2021).

26. Артюх О. В. Принципи контролю: проблематика визначення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 6 (1). С. 20-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2016_6%281%29__7 (дата звернення: 18.08.2021).

27. Бакалінська О. О. Проблеми і перспективи розвитку конкурентного законодавства України. *Часопис Київського університету права*. 2013. №3 С. 17-21.

28. Бакалінська О. О. Захист від недобросовісної конкуренції: перспективи правового регулювання. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 1. С. 82–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2016_1_10 (дата звернення: 20.07.2021).

29. Безух О. В. Захист від недобросовісної конкуренції в системі забезпечення безпеки підприємництва. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 7. С. 40–43.

30. Бойко А. Методи захисту від недобросовісної конкуренції. URL: <http://www.conf-cv.at.ua/forum/12-27-1> (заголовок з екрану). (дата звернення: 16.08.2021).

31. Вороніна Ю.Є. Комунікативна політика в системі публічного управління. Збірник наукових праць. *Вісник Академії митної служби України*. 2018. Вип. 3 (61). С. 29–34.

32. Гаращук В. М. Контроль та нагляд у державному управлінні: монографія. Харків : Фоліо, 2002. С.176.

33. Горбова Н. А. Природа державного контролю (нагляду) та генезис його законодавчого визначення. *Право та державне управління*. 2019. Вип. №1 (34) том 1. С. 34–42.

34. Горбатюк Я. Види та підстави юридичної відповідальності за зловживання монопольним (домінуючим) становищем на товарному ринку. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2017. Вип. №3. С. 114–119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2017_3_20 (дата звернення: 11.09.2021).

35. Гороховська О. В., Семенюк І. С. Захист комерційної таємниці в міжнародному праві та законодавстві зарубіжних країн. *Держава та регіони*. Серія «Право». 2016. № 1. С. 86–91.

36. Гришина Н. В. Система принципів державного контролю. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна* Серія «Право». 2017. Вип. №24. URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/10556/10141> (дата звернення: 11.09.2021).

37. Грудницький В. Удосконалення законодавства щодо поняття та видів зловживання монопольним (домінуючим) становищем. *Форум права*. 2014. Вип. №4 С. 107–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index (дата звернення: 29.07.2021).

38. Гук Г. Зловживання монопольним (домінуючим) положенням в антимонопольному законодавстві європейського співтовариства та України. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 856–859. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_11_209 (дата звернення: 28.08.2021).

39. Денисенко М. П. Зарубіжний досвід регулювання економічної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 6. С. 15-19. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/6_2017/5.pdf (дата звернення: 20.11.2021).

40. Деревянко Б.В. Про удосконалення здійснення державного контролю та нагляду за діяльністю суб'єктів господарювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 4. С. 99-102. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2015/26.pdf (дата звернення: 16.07.2021).

41. Євтушенко Є. В., Леонов Б. Д. Захист від недобросовісної конкуренції: нормативно-правовий та інформаційний аспекти. *Інформація і право*. 2018. Вип. №4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2018_4_11 (дата звернення: 18.07.2021).

42. Каштанов О.С. Загальна характеристика антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. Вип. 21. С.317-321.

43. Клименко Л.М. Система антимонопольних органів України. *Юридичний електронний журнал*. 2014. Вип. №1. С.75-79. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2014/23.pdf (дата звернення: 20.03.2021).

44. Ковтун М. С. Американська модель антимонопольного регулювання: особливості становлення та розвитку. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. Вип. №4 С. 164-166.

45. Корчевська Л.О. Міжнародний досвід формування інституціонально-правової основи безпекознавства. URL: http://ierjournal.com/journals/24/2016_4_Korchevska.pdf (дата звернення: 20.11.2021).

46. Косінов С. А. Функції і принципи державного контролю. 2015. Вип. №6. С.179-184.

47. Кузьменко, Л. Контроль економічної концентрації як форма підтримання конкуренції на ринку. 2018. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14855/Kuzmenko_Kontrol_ekonomichnoi_kontsentratsii_yak_forma_pidtrymannia.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 20.11.2021).

48. Кулішенко В.С. Недобросовісна конкуренція як зловживання правом на конкуренцію. *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. №22. С.650-555.

49. Лученко Д. В. Контрольне провадження: дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого. Харків. 2003. 180 с. с. 101–102.

50. Моргунова Т. І. Юридична відповідальність за зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку. *Право і суспільство*. Вип. №

6, 2019. С.130-134. URL:
http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/6_2019/part_1/24.pdf (дата звернення:
27.08.2021).

51. Никитченко Н.В. Правове регулювання державного контролю у сфері господарської діяльності. автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр.наук: 12.00.04. Київ, 2015. 36 с.

52. Павленко Н., Челомбітько Т., Черняєва О. Теорія та практика недобросовісної конкуренції в Україні. Економічний аналіз. 2021. Том 31. № 1. С. 25-36.

53. Попелюк В. П. Правове регулювання відносин контролю в сфері господарювання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр.наук: 12.00.04. Одеса, 2011. 18 с.

54. Олешко А. А., Бреус С.В., Бугас Н.В. Зарубіжний досвід захисту підприємництва на основі антимонопольної політики. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2020 URL:
<https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/17136/1/3%281%29.pdf> (дата звернення:
17.07.2021).

55. Орехова І. С. Поняття і сутність державного контролю у сфері господарської діяльності. *Актуальні проблеми держави і права.* 2011. Вип. № 58. С. 310, 483–490.

56. Серов С.Л.. Нагляд і контроль у сфері господарської діяльності як засіб реалізації публічного інтересу. *Lex Portus*, 1 (15). 2019. С.118-130. URL:
<https://doi.org/10.26886/2524-101X.1.2019.8> (дата звернення: 28.08.2021).

57. Серета В.В., Кісіль З.Р., Кісіль Р.В. Адміністративне право: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 520 с.

58. Скорик В.В. Принципы контроля и надзора в государственном управлении. «*Молодой учёный*». 2016. № 28. С. 685-686.

59. Слободянюк М.В. Розгляд заяв щодо захисту економічної конкуренції. *Правничий часопис Донецького університету.* Вип. № 1/2. 2016. С. 65-72.

60. Смирнова К. Правове регулювання конкуренції в Європейському Союзі: теорія і практика : монографія. 2-ге вид. Одеса. Фенікс. 2017. 490 с.
61. Старчук О. В. Щодо поняття принципів права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 40-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkur_2012_2_11 (дата звернення: 12.08.2021).
62. Терещенко М.М. Державний контроль: сутність, основні підходи та концепції. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. №4, 2019 р. С. 117-121.
63. Трегубець Н. О. механізм здійснення державного контролю Антимонопольними органами в сфері захисту економічної конкуренції. Донецьк. 2009.
64. Хитра О.Л., Стародубцева Т.Л., Хитра І.Я. Проблеми удосконалення державного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання в Україні. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Юридичні науки*. №7. С. 211-21. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3186/1/хитра%20стаття.pdf> (дата звернення: 12.08.2021).
65. Швидка Т. Кваліфікація монопольного становища на ринках та підстави притягнення до відповідальності за зловживання ним. *Теорія і практика правознавства*. 2018. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2018_2_11 (дата звернення: 11.09.2021).
66. Шестак В.С. Державний контроль в сучасній Україні (теоретико-правові питання). *Національний університет внутрішніх справ*. 2002. 195 с.
67. Шкляр С.В. Види контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. №5. т.1. С. 143-147. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2017/5/tom_1/29.pdf (дата звернення: 29.08.2021).
68. Щегель С. Актуальні напрями вдосконалення конкурентної політики та формування стратегії розвитку конкуренції в Україні. Стратегія реалізації конкурентної політики України в контексті євроінтеграційних викликів. *Матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* Київ : КНУБА, 2017. С. 92–95.

69. Щербина В.С. Господарське право: підручник. 6 вид., Київ. *Юрінком Інтер*. 2013. 640 с.

70. Юридический научно-практический словарь-справочник: основные термины и понятия. 2007. Харків : Эспада, С. 488.

71. Ячеїстова Н.І. Міжнародна конкуренція: законодавство, регулювання і співробітництво. Нью-Йорк; Женева. 2001.

72. Code civil / Version consolidée au 1 octobre 2018. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/afchCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721> (дата звернення: 10.08.2021).

73. Gesetz gegen den Unlauteren Wettbewerb (UWG). URL: http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?le_id=229386#LinkTarget_894 (дата звернення: 06.08.2021).

74. «Act for the prevention and suppression of combinations formed in restraint of trade». URL: http://www.mccarthy.ca/pubs/antitrust_overview.pdf (дата звернення: 06.08.2021).